

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Urabího povstání jako počátek egyptského
„národního osvobození“**

Aleška Sudová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

**°Urábího povstání jako počátek egyptského
„národního osvobození“**

Aleška Sudová

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Písařová, PhD.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

OBSAH

ÚVOD	1
1 PŘÍČINY VEDOUcí K POVSTÁNí	9
1.1 Sociální klima	9
1.2 Zadlužení	13
1.3 Finanční kontrola	15
1.3.1 Pokladna egyptského veřejného dluhu a britsko-francouzská duální kontrola	15
1.3.2 Zákon o likvidaci egyptského veřejného dluhu	17
2 POVSTÁNí PLUKOVNíKA ĆURÁBíHO	19
2.1 Politické klima těsně před povstáním plukovníka ĆUrábího..	19
2.2 Průběh povstání.....	21
2.3 Odlišný pohled na povstání, chování aktérů, osobnosti	24
2.3.1 Přehled faktorů vedoucích k britské intervenci, britské a francouzské zájmy	25
2.3.2 ĆUrábího morální zázemí a role britských médií v odstranění jeho vysokého morálního kreditu	28
2.3.3 Liberální imperialismus premiéra Gladstona a jeho proměna v egyptské otázce	33
2.3.4 Dopis plukovníka ĆUrábího britskému premiérovi.....	36
2.3.5 Nepokoje v Alexandrii.....	37
2.3.6 Povstání jako sociální mobilizace.....	38
3 DŮSLEDEK A DOPADY ĆURÁBíHO POVSTÁNí	41
3.1 Dopad na domácí scénu.....	41

3.2 Mezinárodní klima	43
3.2.1 Britský postoj, vize lorda Salisburyho	43
3.2.2 Francouzský postoj.....	47
3.2.3 Postoj Německa	49
3.2.4 Konference v Berlíně 1884-1885.....	50
3.2.5 Otázka Súdánu	51
ZÁVĚR	55
SUMMARY	59
POUŽITÁ LITERATURA	60

ÚVOD

V diplomové práci °Urábího povstání jako počátek egyptského „národního osvobození“ je použita především cizojazyčná literatura. Zdrojů dostupných v češtině je minimum, proto diplomová práce vychází především z anglicky psaných zdrojů. Zdroje sepsané v arabštině jsou kvalitně zpracovány v kolektivní monografii *Dějiny Egypta* od Ladislava Bareše, Rudolfa Veselého a Eduarda Gombára, která je hlavním českým zdrojem. Použitý teoretický přístup je empiricko-analytický s prvky normativně-ontologického přístupu, neboť se v některých kapitolách (např. kapitola 2.3.2) nedalo vyhnout hodnotícím pojmům (morální kredit). Použitou metodou je analýza a syntéza.

Diplomová práce °Urábího povstání jako počátek egyptského „národního osvobození“ si klade několik cílů. Prvním cílem je nalezení podhoubí, ze kterého °Urábího povstání čerpalo, a jaké mělo dopad na společnost. Dalším cílem je představení několika aspektů povstání, mezi které patří postava samotného plukovníka °Urábího, a to jak ho portrétoval zahraniční především britský tisk, rozbor nepokojů v Alexandrii. Britská politika nebyla vůči Egyptu konstantní, ale měnila se s novou vládou a obrazem egyptské situace, který zprostředkovávaly britské noviny. Z tohoto důvodu diplomová práce zkoumá proměny britské politiky. V neposlední řadě jsou cíli dopad na domácí scénu a mezinárodní politiku a postoje nejvýznamnějších zainteresovaných aktérů.

První kapitola Příčiny vedoucí k povstání se zabývá třemi tematickými okruhy. Prvním je sociální klima, druhým zadlužení a třetí představuje finanční kontrolu Egypta. V kapitole 1.1 je představena situace a postavení rodilých Egyptanů, jak se měnila v průběhu 19. století, a jejich soupeření s jinými etnickými skupinami. V tomto období byl položen základ, ze kterého vycházeli budoucí účastníci °Urábího povstání. Hlavním zdrojem pro tuto kapitolu byl článek od Seana Lyngaase nazvaný *Ahmad Urabi: Delegate of the People. Social*

Mobilization in Egypt on the Eve of Colonial Rule. Kapitola 1.2 představuje úvod do zadlužení Egypta a přehled významných půjček, kde je uvedeno: kdo si půjčoval, od koho, výše částky, splatnost a úrok. Půjčky uzavírala především egyptská vláda. Základní literaturou pro tuto kapitolu jsou dvě monografie. První je publikace od Johna Marlowea *A History of Modern Egypt and Anglo-Egyptian Relations 1800-1956* a druhá publikace je od J. C. B. Richmonda nazvaná *Egypt 1798-1952. Her Advance towards a Modern Identity*, ve které je uveden přehled egyptských půjček.

Kapitola 1.3 poskytuje přehled finanční kontroly ze strany věřitelů, která se projevila ustanovením Pokladny egyptského veřejného dluhu v roce 1876, duální britsko-francouzskou kontrolou v rámci pokladny a zákonem o likvidaci dluhu. Výši egyptského zadlužení ilustruje ukázka ročního rozpočtu. Přibližně jedna sedmina veškerých příjmů byla určena na splácení úroků z půjček. Období od poloviny 70. let je charakterizováno poměrně častým střídáním vlád. Finanční situaci Egypta měla vyřešit Goshen-Joubertovo urovnání a mezinárodní komise. Výsledkem bylo, že egyptská vláda přestala být zodpovědná chedívovi, místo toho se zodpovídala evropským věřitelům a finančním kontrolorům. Toto období se stalo klíčové pro události v letech 1881-1882, neboť vládní omezení výdajů na armádu vyvolalo odmítavé reakce ze strany vojenských důstojníků, do jejichž čela se postavil Ahmad ʿUrábí. Nespokojenost v politické rovině vedla ke vzniku Vlastenecké strany, jejíž Národní program se stal základním materiálem, ze kterého vycházelo nacionalistické hnutí. S nástupem nového chedíva a nové vlády se finanční situace Egypta změnila, neboť vláda přijala zákon o likvidaci egyptského dluhu, který dluh konsolidoval a určil podmínky pro jeho splacení. Kapitola 1.3 čerpá především z *Dějiny Egypta* od Ladislava Bareše, Rudolfa Veselého a Eduarda Gombára, článku od Johna Newsingera s názvem *Liberal Imperialism and the Occupation of Egypt in 1882* a publikace již zmiňovaného J. C. B. Richmonda.

Druhá kapitola Povstání plukovníka ʿUrábího mapuje politickou situaci těsně před povstáním. Větší důraz než samotnému povstání je kladen na různé aspekty povstání. Kapitola 2.1 zabývající se politickou situací před povstáním ukazuje, jak byla politická situace v zemi složitá. Mezi nejpodstatnější události patřila petice adresovaná premiérovi Rijádovi a jeho následný pokus o zatčení iniciátorů petice. Kapitola 2.2 se zabývá vlastním průběhem povstání. Postupně jsou zmíněny nejpodstatnější události, kterými byly demonstrace armádních jednotek před chedívovým palácem, Gambetova nóta, připlutí britsko-francouzské flotily, pokus chedíva o sesazení ʿUrábího z funkce ministra války, povstání v Alexandrii a její následné dělostřelecké bombardování a porážka nacionalistických sil u Tall al-Kabíru. Kapitoly 2.1 a 2.2 jsou zrekonstruované na základě dvou publikací. První z nich jsou *Dějiny Egypta*, neboť jako zdroj dostupný v češtině poskytují srozumitelný rámec pro komplikované události ʿUrábího povstání a postačují pro vytvoření si ucelené představy o celém konfliktu. Druhou publikací je opět dílo J. C. B. Richmonda.

Kapitola 2.3 poskytuje odlišný pohled na povstání a do větší hloubky rozebírá některé aspekty povstání. Kapitola 2.3.1 rozebírá faktory intervence a britské a francouzské zájmy. K intervenci přispělo značné množství faktorů, mezi které patřila snaha o udržení rovnováhy moci, nepochopení egyptské situace, role britského tisku, zájmy finančníků, role *men on the spot* a ochrana Suezského průplavu. Britské zájmy spočívaly v prosazení zmíněných faktorů. Francouzské zájmy skončily s nástupem nového francouzského premiéra, který se do egyptské krize nechtěl v žádném případě vojensky zapojit. Zdrojem pro kapitolu 2.3.1 je článek od Alexandera Schölcha nazvaný *The 'Men on the Spot' and the English Occupation of Egypt in 1882*. Kapitola 2.3.2 je zaměřena na postavu plukovníka ʿUrábího a jeho morální zázemí a roli britských medií, které zprvu národní hnutí podporovaly, ale od ledna roku 1882 vyjadřovaly podporu intervenci. Roli novinářů plnili úředníci nebo podnikatelé, tedy osoby, které měly v Egyptě vlastní zájmy. Často smyšlené příběhy a

falešné fámy publikované v britských novinách ovlivnily britské veřejné mínění a britskou vládu. Noviny v prvních měsících vyzdvihovaly morální kredit národního hnutí a ^oUrábího paši. Avšak s příchodem roku 1882 noviny změnilы rétoriku. Snažily se zdiskreditovat osobu ^oUrábího ve třech rovinách – zobrazit ho jako mstícího se rebela, odhalit jeho skutečnou tvář a ukázat zkaženost jeho hnutí. V kapitole 2.3.2 byl opět použit článek od Schölcha a nově článek od Marca Pinfariho nazvaný *The Unmaking of a Patriot: Anti-Arab Prejudice in the British Attitude towards the Urabi Revolt (1882)*.

Kapitola 2.3.3 se věnuje liberálnímu imperialismu premiéra Gladstona. Vláda premiéra Gladstona zprvu odsuzovala imperiální politiku svého předchůdce. Britský tisk a postava sira Edwarda Maleta velkou měrou přispěly k změně názoru britské vlády. Dalším významným faktorem byly nepokoje v Alexandrii, neboť Britové se obávali případných útoků na britské občany v rámci celého impéria. Při schválení intervence zazněly dva důvody, proč ji podniknout. Jedním bylo svržení vojenské diktatury a druhým otázka britských investic. Výchozím zdrojem pro tuto kapitolu byl článek Johna Newsingera nazvaný *Liberal Imperialism and the Occupation of Egypt in 1882*. Kapitola 2.3.4 představuje shrnutí základních myšlenek dopisu, který plukovník ^oUrábí adresoval britskému premiérovi Gladstonovi. Hlavní tezí dopisu je, že Egyptané nezačnou ozbrojený konflikt s Británií, pokud nebudou napadeni. Jako zdroj pro tuto kapitolu bylo k dispozici plné znění dopisu dostupné v publikaci *Imperialism and Orientalism: a Documentary Sourcebook*. Kapitola 2.3.5 se věnuje nepokojům v Alexandrii v červnu 1882, které patří mezi nejvýznamnější události povstání. Studium složení davu protestujících a rabujících Egyptanů vyvrátilo některé britské konspirační teorie. K nepokojům v Alexandrii vedla celá řada faktorů. Nepokoje nebyly předem naplánované a jednalo se o spontánní akci městské populace. Po nepokojích dostaly nepokoje přívlastek „konfesní“ (viz *Dějiny Egypta*), neboť došlo ke střetu mezi muslimskou a křesťanskou populací a navíc se použila náboženská rétorika k podnícení davu. Literaturou pro kapitolu

2.3.5 je článek od Juana R. I. Colea nazvaný *Of Crowds and Empires: Afro-Asian Riots and European Expansion, 1857-1882*. Kapitola 2.3.6 popisuje povstání v Egyptě jako sociální mobilizaci. Povstání podporovaly tři skupiny obyvatel. První skupinou byli velcí vlastníci půdy, druhou intelektuálové a třetí vojenští důstojníci. Interakci mezi těmito skupinami umožnil především rozvíjející se arabský tisk. V této oblasti byli nepostradatelné postavy Adíba Isháqa a Abdulláha an-Nadíma. Zdrojem kapitoly byl opět článek od Lyngaase.

Třetí kapitola se tematicky zaměřuje na situaci po povstání plukovníka Urábího. Tvoří ji dva větší celky. Kapitola 3.1 se věnuje změnám v Egyptě na poli politickém, ekonomickém a kulturním. Kapitola 3.1 se zaměřuje na dopady na domácí scénu, mezi které patřily zrušení duální kontroly a Poradní poslanecké sněmovny a zavedení dvoukomorového parlamentu, generální konzul byl nejvyšším britským představitelem v zemi, proběhly reformy v oblasti armády a financí, hospodářství se zaměřilo primárně na pěstování bavlny a národní hnutí na konci 19. století oživila „starší garda“ nacionalistů. S tím je spojen i vznik politických stran na počátku 20. století. Kapitola 3.1 vychází z Dějin Egypta a ze článku od Martina Dalyho *The British Occupation, 1882-1922*. Časovým horizontem je období přibližně 20 let po potlačení povstání. Obdobný časový úsek se vztahuje na mezinárodní klima, které představuje druhý celek kapitoly, tedy kapitolu 3.2. Kapitola 3.2.1 představuje britský postoj k Egyptu po roce 1882. V tomto období byla klíčová osobnost lorda Salisburyho, který postupně zastával funkci premiéra a ministra zahraniční politiky, proto byl hlavní osobností, jež určovala britský postoj k Egyptu. Lord Salisbury nebyl zastáncem intervence, ale po roce 1882 se ji snažil ospravedlnit. V prvních letech po povstání spolupracoval s Osmanskou říší a chtěl pomocí konvence legitimizovat britskou přítomnost v Egyptě. Rovněž měl zájem na obnovení prestiže sultána, která okupací značně utrpěla. Ve druhé polovině 80. let lze nalézt odlišný postoj, kdy se lord Salisbury snažil z Egypta odstranit osmanský vliv. Uvědomoval si potenciál egyptského

nacionalismu, ale nepodporoval realizaci egyptského sebeurčení. Kapitola 3.2.1 byla sestavena na základě článku od Shih-tsung Wanga s názvem *Lord Salisbury and the Justification of the British Position in Egypt*. V článku se místy objevila odlišná terminologie. S kapitolou 3.2.2 je představen francouzský postoj k Egyptu. Francie se od povstání plukovníka ĞUrábího distancovala, přesto se po roce 1882 snažila prosadit vlastní zájmy. Francouzskými zájmy byl především Suezský průplav a otázka Súdánu, kdy se Francie pokoušela propojit své africké kolonie v linii západ – východ. Francie požadovala, aby Suezský průplav spravovala mezinárodní komise. Avšak její postoj se nepodařilo prosadit, neboť byla v roce 1888 podepsána konvence, která učinila průplav mezinárodním pod správou Egypta. Zdrojem pro kapitolu 3.2.2 je starší publikace z roku 1922 přesto s hodnotnými a obsáhlými údaji k danému tématu. Jedná se o dílo Lowella J. Ragatze s názvem *The Question of Egypt in Anglo-French Relations, 1875-1904*.

Kapitola 3.2.3 se zaměřuje na postoj Německa. Německo mělo v Egyptě zájmy jako věřitel. Během a po povstání neprojevovalo výraznější aktivitu. Svou politiku zaměřilo na posilování rozporů mezi Británií a Francií. Nezáměr Německa se snažil zvrátit Mustafá Kámil. Německo však projevilo zájem o egyptskou otázku až s britskou politikou „obkličování Německa“ a aktivně se zapojilo až na počátku 20. století. Kapitola 3.2.3 vychází z článku od Raoufa A. Hameda nazvaného *Germany and Egyptian Nationalist Movement 1882-1918*. Kapitola 3.2.4 stručně představuje konferenci v Berlíně konanou v letech 1884-1885, neboť britská okupace byla jedním z bezprostředních faktorů, které vedly k jejímu uspořádání. Konference v Berlíně stanovila podmínky pro kolonizaci Afriky. Jedním ze zdrojů kapitoly 3.2.4 byla *Encyclopedia of the Age of Imperialism, 1800–1914* editovaná Carlem Hodgem. Poslední kapitola 3.2.5 se zabývá otázkou Súdánu, která byla pro Egypt a po roce 1882 i pro Velkou Británii důležitá. Povstání plukovníka ĞUrábího dočasně paralyzovalo britsko-egyptskou akci proti mahdistickému povstání, které propuklo ve stejnou dobu. Jak pro Egypt tak Británii bylo znovu dobytí

Súdánu otázkou cti. Britské důvody byly obsáhlejší. Velká Británie potřebovala zabezpečit povodí Nilu a vyřešit situaci, kdy se Francouzi usadili u Fašody. Britové si svou pozici v Súdánu zajistili vyhlášením britsko-egyptského kondominia. Poměrně obsáhlou publikací o událostech v Súdánu do poloviny v první polovině 80. let je *Khartoum: The Ultimate Imperial Adventure* od Michaela Ashera. Další vhodnou literaturou byly články od °Alího I. al-Bashaireha nazvaný *The British of Egypt and its Impact on the Egyptian-Sudanese Unity 1882-1899* a *The Nile and the British Road to Imperialism* od Tarje Tvedt.

Poznámky k přepisům a použitým termínům

Pro přepisy arabských jmen a míst se řídím transkripcí uvedenou v *Arabsko-českém a česko-arabském slovníku* od Luboše Kropáčka a částečně transkripcí z *Dějin Egypta* od Ladislava Bareše, Rudolfa Veselého a Eduarda Gombára. Výjimku představují názvy, které jsou v českém jazyce hluboce zakořeněné, např. Káhira je psána s „K“ nikoliv s „Q“. Hlásku „ajn“ je zachována uprostřed i na začátku slov a je označena horním indexovým písmenem „c“. Dále jsou zachovány ve jménech rázy označené znakem „‘“. Transkripce se řídí spisovnou arabštinou, a proto jsou přepisy rovněž ve spisovné arabštině. Rovněž je při psaní jmen využívána asimilace u slunečních souhlásek, výjimku tvoří jména autorů v seznamu literatury, protože jsou převzata podle použitého textu. V některých případech jsou více zažité ekvivalenty z egyptské hovorové arabštiny nebo nespisovné přepisy, z tohoto důvodu je uveden zažitý ekvivalent u patřičných jmen v závorce a v této grafické podobě Muhammad °Abduh (°Abdo). V publikaci *Dějiny Egypta* jsou veškeré tituly psány s velkým počátečním písmenem. Tento princip zde není dodržen, neboť tituly a vojenské hodnosti se v českém jazyce píší s malým počátečním písmenem.

V rámci celé práce se objevují termíny a pojmy jako „imperialismus“, „orientální“, „nacionální“, „národní“ a „vlastenecké“, „křižáci“, „kapitalisté“, případně „sionisté“ atd. Termíny jsou použity a

chápany jako v době, ve které byly platné. Jejich použití není pejorativní a nemá za cíl se dotknout jakékoliv skupiny lidí. Tyto pojmy ilustrují tehdejší dobu a v některých případech nenalezneme v současné době vhodné ekvivalenty. Pojmy „nacionální“, „národní“ a „vlastenecké“ jsou zde použity jako ekvivalenty a nerozlišující hloubku významu.

1 PŘÍČINY VEDOUcí K POVSTÁNÍ

1.1 Sociální klima

S vládou Muhammada Ālího (1805-1849) prošel Egypt výraznou modernizací, industrializací a zvýšil se standard vzdělávání. Reformy Muhammada Ālího podpořily vznik nového hierarchického administrativního systému, který přejal mnoho funkcí původně kumulovaných v rukách místodržícího. V rámci Osmanské říše se Egypt těšil výrazně vysoké autonomii. Rovněž prosperoval ze zahraničního obchodu především s Velkou Británií a Osmanskou říší. Po roce 1848 kontrolovali Evropané většinu obchodu, přesto z něj egyptská vláda po finanční stránce těžila. Egypt byl nadále vlastníkem významných podniků a provozoval kliniky, nemocnice, školy atd. Boom obchodu s bavlnou znamenal zvýšení příjmu v přepočtu na osobu (Hunter 2000: 145). Rovněž uvolnění státního dohledu nad vlastnictvím majetku a zrušení nucených prací rolníků posílilo pozice a uvědomění se majitelů půdy a rolníků. To vše vedlo k většímu politickému vědomí mezi velkostatkáři a částí rolnictva. V roce 1866 byla ustanovena Poradní poslanecká sněmovna, ve které zasedali poslanci z řad egyptských provinčních elit. Povzbuzení rolníci začali poměrně často využívat možnosti peticí, ve kterých se přímo obraceli na chedíva. Petice se týkaly protestů proti výsledkům „komunálních voleb“ či nespravedlivému zdanění. Rolníci kvůli sepsání petice museli odcestovat do města, aby sehnali pisatele. Při svých cestách do města přicházeli do kontaktu s městskou inteligencí. Rozvoj ve druhé polovině 19. století zvýšil počet městského obyvatelstva především v Káhiře a Alexandrii o 40%, venkovská populace rovněž zaznamenala nárůst a vesnice se postupně rozrůstaly na města. Postupně se zvyšovala i gramotnost obyvatelstva (Lyngaas 2011: 2-3).

Nově zavedená civilní administrativa byla rozdělena na vyšší a nižší úřednické posty. Zároveň byla administrativa rozlišena podle etnicko-jazykového principu, kdy turecky mluvící zastávali vyšší posty a ti, kteří mluvili pouze arabsky nižší úřednické posty. Toto dělení se začalo

rozpadat od 60. let, kdy do administrativy vstoupili arménští křesťané a Evropané. Hlavními administrativními orgány se stala Soudní rada a Soukromá rada. Soudní rada (Council of Justice) fungovala jako soudní orgán, formulovala a schvalovala zákony vydané v letech 1848-1879. Soukromá rada (Privy Council) byla klíčovým legislativním tělesem, které měl chedív k dispozici. Chedív představoval nejvyšší instanci, která schvalovala zákony, a mohl samostatně vládnout za pomoci dekretů. Egyptští místodržící se po Muhammadovi ʿAlím narodili již v Egyptě, a proto o sobě začali uvažovat jako o „Egyptánech“ a začali používat egyptské symboly především z období starověku. (Hunter 2000: 146-148). S rozrůstající se administrativou, která byla nezbytná pro efektivní kontrolu a správu celého Egypta, se zvyšoval počet Egyptanů z venkovských elit, kteří do ní vstoupili. Tito Egyptané zastávali vyšší funkce v centrální správě jako zástupci ministrů a v provinční správě jako guvernéři či jejich zástupci. Po roce 1848 vstupovali egyptští absolventi, ze škol založených za Muhammada ʿAlího, do civilní správy, kterou do té doby ovládaly turecky mluvící elity. Prvním ministrem egyptského původu se v roce 1868 stal ʿAlí Mubárak. Do roku 1879 bylo jmenováno jen 8 ministrů z řad Egyptanů. Přesto vládcí nadále preferovali tureckou elitu. V 70. letech již představitelé vesnic obsadili významné posty ve všech odvětvích provinční správy. Jejich vstup do administrativy přinesl jeden negativní prvek, kterým bylo rozšíření propasti mezi venkovskou elitou a felláhy. Muhammad ʿAlí se spoléhal na úředníky, z nichž značná část byla jeho příbuzní nebo otroci. Oproti tomu ʿAlího nástupci využívali úředníky, kteří se dostali do byrokratického aparátu prostřednictvím svých schopností a znalostí. Úředníci si chtěli zachovat své posty ve správě tím, že mezi sebou vytvářeli aliance a systém klientelismu (Hunter 2000: 150,153).

Nový systém administrativy si musel u egyptské populace získat autoritu. Dělo se tak dvěma způsoby. Prvním způsobem byla úprava soudního systému a tvrzení státní správy, že je ochráncem všech občanů bez ohledu na náboženské vyznání. Druhým způsobem bylo

„poegyptštění“. Turecky mluvící elity vykonávaly většinu své kariéry v egyptských službách, v Egyptě obdržely odborné vzdělání a často se objevovaly sňatky s Egyptankami. Tyto faktory vedly k tomu, že turecky mluvící elity se stávaly méně osmanské a více egyptsky zaměřené. Byrokratický aparát se postupně poegyptšťoval a arabština nahradila turečtinu jako oficiální administrativní jazyk. Zavést arabštinu jako úřední jazyk se snažil již místodržící Sa'íd paša (1854-1863), avšak jeho snaha byla předčasná. Chedív Ismá'íl (1863-1879) obnovil Sa'ídův dekret o arabštině jako oficiálním jazyku, ale vytvořil výjimku pro oddělení, kde převládali turecky mluvící úředníci. V 70. letech byla již arabština oficiálním jazykem v celé správě s výjimkou armády. Proces poegyptštění podporovali úředníci, kteří se obeznámili s evropskými ideami během svých zahraničních studií. Tito Egyptané odjížděli na vzdělávací mise do Evropy, vytvářeli články pro vládu a psali publikace pro školský systém. Mezi tyto významné úředníky patřili Rifá'a at-Tahtáwí, 'Alí Mubáarak, 'Abdulláb Abú as-Sa'ud, Ahmad Kamál, Ahmad Nadžíb a Mahmúd paša al-Falakí. Výše zmínění úředníci se ve svých publikacích zaměřili na egyptskou zemi a přispěli ke vzniku moderní národní ideologie. Proces poegyptštění nečinil administrativu méně exkluzivní, etnicko-jazykové kritérium bylo nahrazeno kulturním a majetkovým kritériem (Hunter 2000: 155-157).

Místodržící Sa'íd paša umožnil rodilým Egyptanům přístup na vojenské akademie, avšak jejich situace se znovu zhoršila s nástupem chedíva Ismá'íla, kdy kadeti z řad egyptských felláhů čelili opětovně diskriminaci. Situace v armádě se vrátila k původnímu stavu, kdy vše ovládaly turko-čerkeské elity. Upřednostňování osob turko-čerkeského původu v armádě probíhalo souběžně s upřednostňováním Evropanů ve veřejném a státním sektoru. Penězi získanými z prodeje bavlny byli najímání zahraniční inženýři či učitelé. Tento postup znemožnil Egyptanům přístup k výdělečnějším a lukrativnějším zaměstnáním. V praktické rovině se to projevilo například ve státní správě, kdy dvě procenta zahraničních zaměstnanců pobíralo patnáct procent z celkových

nákladů na platy. Před vypuknutím povstání se v Egyptě nacházelo přibližně na 100 000 cizinců (Lyngaas 2011: 7). Chedív Tawfíq (1879-1892) na začátku své vlády slíbil obnovení Poradní poslanecké sněmovny a podporoval konstitucionalisty, kdy jmenoval Šarífa pašu ministerským předsedou v roce 1879 (Lyngaas 2011: 7).

Chedív Ismá'íl chtěl využívat Poradní poslaneckou sněmovnu jako protiváhu evropským zásahům. Sir Baring se směrem ke sněmovně vyjádřil, že byla ustanovena s cílem „hodit písek do očí Evropy“. Avšak s rostoucím odporem vůči chedívově autoritativní vládě se Poradní poslanecká sněmovna stala prostředkem omezení chedívova despotismu. (Newsinger 2007: 60).

S nástupem chedíva Tawfíqa se sjednotila fragmentovaná opozice vůči turko-čerkeské elitě a Evropanům. Opozice se začala dožadovat „Egypta pro Egyptany“. Skládala se ze všech vrstev egyptské společnosti, která cítila křivdu z několika zdrojů. Hlavním z nich byli Evropané. Nejpočetnější skupinu představovali Italové a Řekové, kteří si v Egyptě vydělávali jako řemeslníci, obchodníci a majitelé obchodů. Těžko je lze označit za elitní, ale proti Egyptanům neplatili daně a nevztahovalo se na ně egyptské právo, proto měli v porovnání s Egyptany výhodnější podmínky. Oproti tomu britští a francouzští občané pracovali především jako státní zaměstnanci v administrativě. V době přísných ekonomických opatření, kdy byli egyptští úředníci propouštěni, jejich mzdy snižovány a vypláceny opožděně, pobírali britští úředníci nadstandardní platy pravidelně a jejich počet se navyšoval. Na ekonomická omezení si stěžovali i bohatší Egyptané. Především jim vadilo příliš vysoké zdanění a rozhodnutí vlády přednostně splácet zahraniční půjčky oproti domácím. Odpor proti Evropanům dostával v mnoha případech náboženský nádech. Společně s tím rostla obava z evropské nadvlády, neboť od dubna 1881 okupovala Francie Tunisko a připojila ho jako svůj department (Newsinger 2007: 60-61).

Za chedíva Ismá'íla se navýšil počet armádních důstojníků, ale ferman, který jmenoval Tawfíqa novým chedívem, zároveň omezil velikost armády na 18 000 mužů. Což mělo za následek nezaměstnanost mezi vojáky, a zvýšilo to tak jejich nespokojenost. Premiér Rijád rozdělil armádní sbor na dvě části jmenováním čerkeského ministra války Rifqího pašu. Důstojníci turko-čerkeského původu dosahovali vyšších postů a lepších platů oproti rodilým Egyptanům (Richmond 1977: 123-124).

1.2 Zadlužení

Zadlužení Egypta je spojováno až s obdobím nástupců Muhammada 'Alího, ve kterém byly realizovány rozsáhlé projekty v rámci infrastruktury a zemědělství. Za vlády chedíva Ismá'íla dosáhl zahraniční dluh nejvyšší hodnoty a uzavřelo se nejvíce půjček. Z půjčených peněz nechal chedív vystavět např. 1000 mil dlouhou železniční síť, přes 8000 mil dlouhé kanály a přes 5000 mil dlouhou telegrafní síť. Plocha obdělávané půdy se zvýšila ze 4 000 000 feddánů na 5 500 000 feddánů. Společně s tím se rozrostla populace ze 4 000 000 obyvatel na 5 500 000 obyvatel. Do této doby byly náklady na projekty financovány ze zahraničního obchodu, neboť Egypt vykazoval aktivní obchodní bilanci. Hodnota vyvezeného zboží byla přibližně trojnásobná oproti hodnotě dovezeného zboží – hodnota importovaného zboží se pohybovala mezi 2 000 000 až 5 500 000 liber a hodnota exportovaného zboží byla v rozmezí 4 500 000 až 14 000 000 liber (Marlowe 1965: 90-91).

První významné zadlužení nastalo v souvislosti s výstavbou Suezského průplavu v letech 1859-1869. Celkové náklady dosáhly částky 16 000 000 liber, z toho 4 500 000 liber poskytli akcionáři a zbývajících 11 500 000 liber egyptská vláda. Půjčka byla zatížena vysokým úrokem. Do roku 1873 zaplatil Egypt na úrocích z této jedné půjčky okolo 6 000 000 liber (Newsinger 2007: 57).

První pravidelná půjčka byla dojednána Paolinoem bejem v létě roku 1860 s bankovním domem *Charles Lafitte et Cie a Comptoir d'Escompte* v nominální hodnotě 28 milionů franků. Aby Sa'íd paša tuto

půjčku získal, zavázal se nevydávat krátkodobé dluhopisy. O rok později se do této půjčky zapojil britsko-německý bankovní dům *Oppenheim*. V roce 1862 uzavřely smlouvu o další půjčce egyptská vláda s *Fruhling & Goschen* z Londýna v hodnotě 3 292 800 liber šterlinků se splatností na 30 let při úrokové sazbě sedm procent. K této smlouvě se připojily *Erlanger* z Paříže, *Oppenheim Neveu et Cie* z Alexandrie a *Bank of Saxe Meiningen*. Při další půjčce v roce 1864 byly opět smluvními stranami egyptská vláda a *Fruhling & Goschen*. Půjčka v hodnotě 5 704 200 liber byla uzavřena na poloviční dobu se stejným úrokem. K ní se připojily *Bischoffsheim & Goldsmidt*, *Oppenheim Neveu et Cie*. V roce 1865 uzavřela půjčka Ismá'ílova soukromá společnost Dá'ira Saníja¹ ve výši 3 387 300 s *Anglo-Egyptian Bank of London* a *M. Pastré of Paris and Marseilles*. Roku 1876 tak dosahovaly zahraniční půjčky egyptské vládě hodnoty 68 000 000 liber, vnitrostátní půjčky 14 500 000 liber a 16 000 000 liber na plovoucí dluh² (*floating debt*). V roce 1866 si vypůjčila egyptská vláda 3 000 000 liber na prodloužení železniční trati. V roce 1867 uzavřela půjčku znovu Dá'ira Saníja s *Ottoman Bank*, *Oppenheim Neveu et Cie* a *Oppenheim Albert*. Výše půjčky byla 2 080 000 liber, úrok činil sedm procent a splatnost byla stanovena na 14 let. Roku 1868 si vypůjčila egyptská vláda od *Ottoman Bank* a od obou společností *Oppenheim* 11 890 000 na úrok sedm procent po dobu 30 let. V roce 1870 byla uzavřena půjčka v hodnotě 7 142 160 liber na 30 let s úrokem opět sedm procent. A roku 1873 byla uzavřena půjčka v hodnotě 32 000 000 liber mezi egyptskou vládou a *Ottoman Bank*, *Bischoffsheim & Goldsmidt*. O dva roky později hrozil Egyptu státní bankrot, který byl ale odvrácen prodejem egyptského podílu Společnosti Suezského průplavu

---

¹ Dá'ira Saníja byla jednou z největších egyptských společností, jejíž aktivity zahrnovaly především zemědělství. Dá'ira Saníja se podílela i na založení Národní banky Egypta (Raafat 1997).

² Plovoucí dluh je neustále refinancovaný krátkodobý dluh. Jeho výhodou pro dlužníka je možnost snížení úrokové sazby při každém refinancování. Tento efekt se vytrácí při globálním zvýšení úrokových sazeb, které se projeví při refinancování. Vlivem externích faktorů může být plovoucí dluh výhodný i nevýhodný zároveň. Floating Debt (http://www.investorwords.com/2015/floating_debt.html, 25. 3. 2013).

Velké Británii v hodnotě 4 000 000 liber (Newsinger 2007: 57; Richmond 1977: 99-101).

Půjčky byly kryty většinou výnosy z oblasti Delt, výnosy ze železniční dopravy, nepřímých daní nebo z daně na sůl. Krátkodobé dluhopisy byly vydávány i přes zákaz z roku 1860. Počet půjček rostl i přes snahu Osmanské říše o jejich omezení. V letech 1864 až 1874 utratila egyptská vláda okolo 158 milionů liber. Z této částky bylo určeno 41 milionů liber na splácení půjček a zajištění zahraničního dluhu. (Richmond 1977: 101-103).

1.3 Finanční kontrola

1.3.1 Pokladna egyptského veřejného dluhu a britsko-francouzská duální kontrola

V roce 1875 byl státní bankrot odvrácen prodejem akcií Společnosti Suezského průplavu Velké Británii. Prodej akcií byl dočasným řešením a ve svém výsledku státnímu bankrotu nezabránil, neboť Egypt vyhlásil bankrot o rok později dne 8. dubna 1866. Mezi nejvýznamnější věřitele patřila Velká Británie a Francie, které potřebovaly zajistit návratnost svých půjček, a proto po dohodě s chedívem Ismáílem ustanovily nad Egyptem finanční kontrolu. Problém egyptského zadlužení lze ilustrovat na rozpočtu pro rok 1877. Příjem do státní pokladny činil 9 526 000 liber, které byly získány zdaněním felláhů. Z této částky se vyplatilo 7 474 000 liber věřitelům, 470 000 osmanskému sultánovi jako tribut, 200 000 liber na splátku týkající se Suezského průplavu a zbývajících 1 400 000 liber byl určen na správu země (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 452; Newsinger 2007: 58).

Dne 2. května 1876 byla zřízena Pokladna egyptského veřejného dluhu (*Caisse de la dette publique*), která zastupovala zájmy Velké Británie, Francie, Rakouska-Uherska, Itálie a později i Ruska. Jejich úkolem byl dohled nad splácením jednotlivých kategorií dluhu. V rámci Pokladny egyptského veřejného dluhu se zformovala duální kontrola

Velké Británie a Francie (Newsinger 2007: 58). Dalším krokem k upevnění finanční kontroly bylo tzv. Goschen-Joubertovo urovnání. Chedív Ismá'íl dekretem z 18. listopadu 1876 přijal tato doporučení. Nečekané výdaje jakými byly zapojení se do rusko-osmanské války (1877-1878), nízké záplavy v roce 1877 a naopak vysoké záplavy z roku 1878 zničily odhady, na které se spoléhalo. Goschen-Joubertovo urovnání nadhodnotilo zdanitelné kapacity Egypta a nedostatečně porozumělo administrativním problémům. Urovnání konsolidovalo a vyčíslilo dluh na 89 308 000 liber, rozdělilo ho do čtyř kategorií a určilo, z čeho se bude splácet. (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 452; Newsinger 2007: 58).

Z obavy před druhým státním bankrotem byla v lednu 1878 ustanovena mezinárodní komise, ve které zasedli např. sir River Wilson, sir Evelyn Baring (pozdější lord Cromer) a Mustafá Rijád paša. Komise navrhla splatit část dluhu ze soukromého majetku chedíva. Výsledek šetření mezinárodní komise omezil Ismá'ílovu moc, neboť v srpnu 1878 byla sestavena nová vláda pod vedením Nubara paši, ve které zasedli zástupci věřitelů. Brit River Wilson zastával funkci ministra financí a francouzský představitel de Blignières obsadil post ministra veřejných prací. Vláda Nubara paši nebyla odpovědná chedívovi ale věřitelům. Největší vliv ve vládě připadl siru Wilsonovi. Mezi první kroky nových kontrolorů patřilo omezení výdajů na armádu v podobě snížení počtu jejích členů a výdajů na vojenské školství, společně s pensiováním některých důstojníků či snížením platů. Rovněž reforma armády zahrnovala jmenování britských důstojníků. (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 452-453; Newsinger 2007: 58; Richmond 1977: 118-119).

Omezení armády vyvolalo nepřátelské reakce ze strany jak egyptských tak i turko-čerkeských důstojníků. Egyptští důstojníci se pokusili svrhnout v polovině února 1879 vládu, kdy napadli premiéra Nubara pašu a sira Wilsona a obsadili vládní budovu. Nubar paša po tomto incidentu podal demisi. Chedív Ismá'íl chtěl zprvu sám převzít vládu, ale na nátlak evropských konzulů ustanovil předsedou vlády

korunního prince Tawfíqa. Nová vláda vznikla 10. března. Sir Wilson a de Bligniérs zastávali stejné funkce jako v předchozí vládě. Vláda neměla dlouhého trvání, neboť během téhož měsíce vydal chedív dekret o jejím rozpuštění. Postup chedíva vyvolal odpor ze strany poslanců, velkých vlastníků půdy, státních a vojenských důstojníků a novinářů (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 453-454).

Nespokojenci v čele s Šarífem pašou vytvořili Vlasteneckou stranu. K jejím významnějším členům patřili Sajjid °Alí al-Bakrî, Ismá°íl Rághib paša a °Abdalláh Nadím, který se stal předsedou strany. Vlastenecká strana vypracovala tzv. Národní program, ve kterém navrhovala, aby iniciativu k řešení finanční situace převzali Egyptané. Kromě politiků projevíli odpor i vojenští činitelé, do jejichž čela se postavil plukovník Ahmad °Urábî. Mezi další významné armádní představitele patřili Mahmúd Sámî al-Bárúdî a Latíf bej Sálím. V dubnu 1879 rezignovala vláda Tawfíqa paši a nahradila ji vláda Šarífa paši (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 454).

1.3.2 Zákon o likvidaci egyptského veřejného dluhu

Mezinárodní komise v dubnu předložila návrh na řešení finanční situace. Avšak její návrh by nejvíce postihl rodinu chedíva a velkostatkáře. Z tohoto důvodu chedív výsledky mezinárodní komise odmítl a sestavil vlastní finanční návrh. Německo označilo chedívův postup za rozporuplný s mezinárodními smlouvami. Následně Velká Británie a Francie vyzvaly chedíva, aby abdikoval. Do vzniklé situace zasáhl osmanský sultán Abdülhamit II., když 26. června 1879 sám sesadil chedíva Ismá°íla, na jehož místo nastoupil jeho syn Tawfíq. Chedívovo sesazení mělo ukázat, že si Osmanská říše udržuje v Egyptě vliv. Ve skutečnosti, ale sesazení ukázalo, že moc náleží Británii a Francii. I sultánův pokus odejmout chedívovi některá z jeho privilegií – především možnost uzavírat samostatně půjčky – selhal, neboť od určité doby byly garantovány Británií a Francií. Tak byl Tawfíq sultánovým fermanem

jmenován novým chedívem Egypta s minimálním omezením práva na uzavírání zahraničních půjček (Richmond 1977: 118-119).

Ferman rovněž obnovil limity na egyptskou armádu z roku 1841. Premiér Šaríf paša představil návrh nové ústavy, která měla posílit roli Poradní poslanecké sněmovny, jak Tawfíq dříve sliboval. Chedív nakonec návrh ústavy odmítl, Šaríf paša rezignoval a na jeho post nastoupil Rijád paša. Rijád vládl v zájmu evropských věřitelů. S novou vládou se znovu projednávalo řešení finanční situace. Byla ustanovena nová Mezinárodní komise pro likvidaci dluhu (*International Commission of Liquidation*) se dvěma kontrolory sirem Baringem a M. de Bligniérese, kteří přijeli do Egypta v říjnu 1879. Kontroloři snížili úrokovou míru na celý dluh, který sjednotili do jednoho, a stanovili rámec pro státní rozpočet na rok 1880. V rozpočtu, který měl mít příjem okolo 8 500 000 liber, bylo určeno méně než polovina na splácení dluhu a náklady s tím spojené, a druhá část rozpočtu byla určena na správní výdaje a tribut pro Osmanskou říši. Kontroloři opravili daňový systém a zrušili některé složité daně (Richmond 1977: 119-121).

Mezinárodní komise pro likvidaci dluhu zahájila svoji činnost v květnu 1880. Její výsledky byly obdobné jako u Mezinárodní komise, které odmítl chedív Ismá'íl v dubnu 1879. Komise sledovala a vycházela z odhadu kontrolorů ohledně výše státního příjmu v roce 1880 v hodnotě 8 500 000 liber a minimální výdaje egyptské vlády odhadla na 4 500 000 liber. Dluhy byly konsolidovány do několika skupin a snížila se jejich úroková sazba. Zákon o likvidaci dluhu byl přijat dne 17. července 1880 a blíže specifikoval hranice pro rozpočet tak, aby byl dluh splacen. V oblasti financí našli Rijád paša, sir Baring a de Bligniéres shodu, avšak v postoji k Egyptu se lišili. Rijád paša nedokázal pochopit změny probíhající v egyptské společnosti. Baring a de Bligniérs opomíjeli jazyk a kulturu země, ve které pracovali (Richmond 1977: 121-122).

2 POVSTÁNÍ PLUKOVNÍKA ʿURÁBÍHO

2.1 Politické klima těsně před povstáním plukovníka ʿUrábího

V září 1879 se novým egyptským premiérem stal Rijád paša, který přenechal moc duální kontrole. I přes tuto podporu věřitelů, se Rijád paša zabýval reformními projekty, kdy např. zrušil nucené práce a zakázal bičování karabáčem. S příchodem roku 1880 se změna dotkla i armády, kdy byla zkrácena vojenská služba na 4 roky. Reformou armády byl pověřen ministr války čerkeského původu ʿUthmán Rifgí paša, který se změnami v povyšování a převelování důstojníků snažil omezit vliv plukovníka ʿUrábího (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 455-456). Na základě doporučení Goshen-Joubertovy mise byla zřízena tzv. likvidační komise, jejíž zpráva se stala součástí zákona o likvidaci egyptského dluhu z července roku 1880. Zákon o likvidaci egyptského dluhu vyčíslil celkovou hodnotu egyptského dluhu na 98 378 000 liber a snížil úrokovou sazbu ze šesti procent na čtyři procenta. Součástí zákona byla i reforma původního fondu a nový katastr půdy (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 456).

Rijád paša zastával pozici premiéra od září 1879 do září 1881. Již v listopadu 1879 bylo proti němu v oběhu programové prohlášení. Jednalo se o práci umírněných nacionalistů, mezi něž patřili Šaríf paša, Omar paša Lutfi, Raghíb paša, Sultán paša a majitelé velkých pozemků tureckého nebo mamlúckého původu. Jejich rozhořčení bylo zaměřeno proti evropskému finančnímu „podfuku“, proti postupnému zaujímání administrativních postů Evropany, proti imunitě Evropanů vůči egyptskému právu a proti turko-čerkeské klice, která obklopovala nového chedíva. Autoři prohlášení požadovali národní suverenitu využívanou prostřednictvím parlamentní ústavy, konsolidaci dluhu do jednoho s úrokovou mírou čtyř procent a zároveň garantovaný egyptským národem a nikoli zabezpečený předáním výnosů ze železnic nebo státních panství cizincům. Zákon o likvidaci dluhu uspokojil finanční požadavky nacionalistů, ale vláda Rijáda paši ignorovala jejich politické požadavky.

Zrušila se Poradní poslanecká sněmovna, potlačily noviny publikované nacionalisty a jejich někteří významní členové odešli do exilu. Železnice a státní majetek zůstaly pod administrací zahraničních správců. Do roku 1881 se proti Rijádově vládě sjednotili náboženští vůdci, velkostatkáři a část armádních důstojníků (Richmond 1977: 123).

Sir Baring zastával pozici kontrolora do června 1880, kdy byl nahrazen sirem Aucklandem Colvinem, který byl podobně jako sir Baring přesvědčen, že je na Egypt potřebné aplikovat evropské metody pod evropskou kontrolou. Nacionalisté souhlasili s potřebou evropských metod, které by dle jejich přání přinesly reformu. Nacionalisté přijali zákon o likvidaci dluhu, smířili se s tím, že polovina státních příjmů bude určena na splácení dluhů, ale nesmířili se s předáním politického rozhodování cizincům (Richmond 1977: 125). Jádrem problému byla politická kontrola Egypta. Tuto situaci ztěžovala pozice chedíva a turko-čerkeské elity, kteří se snažili udržet si svůj upadající vliv. Evropané prosazovali svou moc prostřednictvím chedíva a vlády, ale když konflikt získal rozměr střetu mezi silicím nacionalismem a autokracií chedíva, viděli Evropané jako jediné možné řešení udržení chedíva u moci silou. Ona potřebná síla nebyla dostupná v Egyptě, protože egyptská armáda se přidala ke spolupráci s konstitucionalisty. Z tohoto důvodu mohla požadovaná síla přijít jen ze dvou míst. Jedním byla postava sultána jako svrchované osoby nad Egyptem a druhým byl přímý zásah z Evropy, tedy bez zprostředkování. Na konci roku 1881 preferovala britská vláda zásah ze strany osmanské říše, zatímco Francie upřednostňovala přímý zásah. V polovině ledna předložili vybraní zástupci armády premiéru Rijádovi petici. Mezi vybranými důstojníky byli plukovníci vzeší z vrstvy felláhů a to jmenovitě Ahmad °Urábí, °Alí Fahmí a Abdal al-Hilmí. Rijád souhlasil, že se bude peticí zabývat. Avšak za dva týdny byl vydán rozkaz k jejich propuštění z funkcí. Vláda se nakonec rozhodla opoziční důstojníky zatknout, avšak část armády se vzbouřila a důstojníky zachránila. V důsledku tohoto incidentu odvolal chedív Tawfíq ministra války Rifqího pašu a nahradil ho Mahmúdem Samím al-Bárúdím, který funkci ministra

války zastával pouze do léta téhož roku, neboť byl odvolán a nahrazen Dáwudem pašou Jakanem (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 456; Richmond 1977, 125-126).

2.2 Průběh povstání

Pokud bychom měli povstání plukovníka °Urábího vymezit časově, považovali bychom za počáteční událost demonstraci armádních jednotek před chedívovým palácem °Ábidín, která proběhla 9. září 1881. Demonstranti vedení plukovníkem °Urábím se dožadovali svolání Poradní poslanecké sněmovny, odvolání Rijáda paši, schválení ústavy a navýšení počtu členů armády na 18 000, jak povoloval ferman sultána Abdülhamita II. z roku 1873 (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 455). Chedív Tawfíq na požadavky přistoupil, avšak zároveň se obrátil na osmanského sultána s žádostí o pomoc. Sultán vyslal své zástupce do Egypta, aby situaci vyřešili. Avšak tito vyslanci nedosáhli žádného výsledku, neboť jim jejich činnost blokovala Francie a Velká Británie (Richmond 1977: 126). Konečnou událostí by poté byla kapitulace plukovníka °Urábího 15. září 1882.

Povstání plukovníka °Urábího trvalo jeden rok, bylo to nepřehledné období plné zvrátů, do kterého se zapojili zahraniční aktéři, jenž měli v Egyptě vlastní zájmy. Do konfliktu se jako první zapojil osmanský sultán Abdülhamit II., který chtěl obnovit svou moc nad Egyptem. Sultán se nepřiklonil k jedné straně, ale poslal vyslance k oběma stranám konfliktu a ubezpečoval je o své podpoře. Emisar Ali Fuat Bey podporoval chedíva a emisar Ali Nizami paša oproti tomu podporoval °Urábího. Celonárodního charakteru nabylo povstání v říjnu, kdy plukovník °Urábí pronesl proslov, ve kterém odmítl zapojení Evropanů ve vládě. Svůj projev podpořil hrozbou použití síly, aby dosáhl onoho cíle. Protivládní nálada v zemi se velmi rychle šířila, přispěl k tomu i arabský tisk. Velká

Británie v čele s liberálním premiérem Gladstonem³ a ministrem zahraničních věcí lordem Granvillem zastávala zprvu oproti Francii umírněnější přístup. Francie s premiérem Léonem Gambettou zastávala radikálnější postoj, neboť na území severní Afriky získala Alžírsko v roce 1830 a Tunisko v roce 1881. Velká Británie navrhla k řešení situace svolat mezinárodní konferenci do Paříže (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 456-457).

Společný britsko-francouzský postup v otázce ^oUrábího povstání představovala tzv. Gambetova nota z 8. ledna 1882. Velká Británie a Francie v notě hrozily použitím síly, pokud bude omezena moc panovníka. Podle vzbouřenců byla nota vměšováním se do egyptských vnitřních záležitostí. V důsledku note byla moc předána nové národní vládě Mahmúda al-Bárúdího. V nově vládě obsadil funkci ministra války ^oUrábí, který krátce po svém jmenování povyšoval egyptské vojáky. Konflikt mezi chedívem Tawfíqem a ^oUrábím se znovu vyostřil, když bylo odhaleno údajné spiknutí turko-čerkeských důstojníků proti ^oUrábímu. Soud vynesl pro obviněné vysoké tresty, které chedív odmítl schválit. Důsledkem tohoto konfliktu byla rezignace ministerského předsedy al-Bárúdího. Žádný další člen vlády rezignaci nepodal (Reid 1998: 228-231). V takto vyhocené situaci vyslala Velká Británie a Francie společnou válečnou flotilu v polovině května 1882 k egyptským břehům. Britsko-francouzská akce přiměla osmanského sultána podpořit ^oUrábí pašu. Několik dní po příjezdu spojené flotily, Velká Británie a Francie požadovaly odvolání al-Bárúdího vlády a odchod plukovníka ^oUrábího. ^oUrábí se postavil proti požadavkům Velké Británie a Francie a označil chedíva Tawfíqa za kolaboranta s mocnostmi. Poté vláda podala demisi, avšak armáda požadovala, aby ^oUrábí nadále zastával funkci ministra války. Se silnou podporou a pohrůžkou chedívovi nakonec ^oUrábí paša setrval ve funkci ministra války. V situaci, kdy vše nahrávalo ^oUrábímu,

---

³ William Ewart Gladstone (1809-1898) zastával funkci premiéra za Liberální stranu celkem čtyřikrát a to v letech 1868-1874, 1880-1885, 1886, 1892-1894. V letech 1886 až 1892 zastával funkci vůdce opozice (Proudman 2008: 272-275).

chedív Tawfíq zvolil odchod z Káhiry do Alexandrie. Do Alexandrie odešlo i bohatší obyvatelstvo, které se obávalo majetkových konfiskací z důvodu válečných opatření. Mezitím byl ĞUrábí v Káhiře oslavován jako národní hrdina. Sultán ve vzniklé situaci zastával stejný postoj jako na začátku konfliktu, kdy do Egypta poslal 2 emisary podporující obě strany konfliktu (Bareš – Veselý – Gombár 2009: 458).

V červnu byla v Káhiře ustanovena prozatímní vláda v čele s Ismáġilem Rághibem pašou, ve které ĞUrábí nadále zastával funkci ministra války. Velká Británie trvala na odvolání ĞUrábího a domáhala se práva na ochranu britských občanů a jejich majetku. Otázku Egypta se zainteresované strany rozhodly řešit na jednání v Istanbulu, které začalo 7. června 1882. Důvodem jednání bylo, komu bude přidělen mandát povolující zásah proti egyptským nacionalistům. Osmanský sultán se od jednání distancoval. V době konání konference propukly v Alexandrii konfesní nepokoje, při nichž zahynulo na 250 osob, pětinu z nich tvořili Evropané. Následně se plukovník ĞUrábí rozhodl pro opevnění pobřeží. Tento jeho krok poskytl záminku pro vojenský zásah. Po neúspěšných britských výzvách k zastavení opevňování, vydal admirál sir Seymour, později lord Alcaster, rozkaz k dělostřeleckému bombardování Alexandrie. Stalo se tak o měsíc později po konfesních nepokojích v Alexandrii, tedy 11. července 1882. Francie se bombardování neúčastnila a stáhla své loďstvo od egyptských břehů. Do řešení egyptské krize se zapojil nový aktér v podobě sjednoceného Německa pod vedením kancléře Bismarcka, který se snažil sehrát roli prostředníka. Stažení Francie a distancování Osmanské říše dalo prostor Británii pro vlastní jednání (Bareš – Veselý – Gombár 2009: 458).

Velká Británie měla na své straně navíc dosud panujícího chedíva Tawfíqa, legitimního vládce Egypta. Po bombardování Alexandrie vyhlásil plukovník ĞUrábí Velké Británii válku, která započala britskou okupaci Egypta, neboť se v zemi okamžitě vylodily britské jednotky. Chedív podporovaný Brity vydal dekret, ve kterém odvolával plukovníka ĞUrábího z funkce ministra války, neboť vedl vzpouru proti vládci. Na to plukovník

°Urábí reagoval fatwou od šajchů z al-Azharu, která sesazovala chedíva, neboť zradil svou zemi, náboženství a umožnil zahraniční okupaci. Následovalo vzájemné osočování a odsuzování. V Egyptě tak nastalo dvojládí s centry v Káhiře a Alexandrii. V srpnu se v Egyptě vylodil britský expediční sbor vedený sirem Garnetm Wolseley. Expediční sbor získal statut chedívovy ozbrojené moci a měl za úkol obnovit moc chedíva a potlačit vzbouřence. Loajalita guvernérů a kočovných kmenů byla podpořena finančně. Dne 21. srpna byla ustanovena nová vláda v čele s Šarífem pašou. °Urábího povstání bylo potlačeno dne 13. září 1882 na bitevním poli u Tall al-Kabíru ležícím 105 km od Káhiry. Na bojišti padlo 57 britských vojáků a 382 bylo zraněno. Počet mrtvých a zraněných na egyptské straně byl mnohonásobně vyšší. Odhady se pohybují v rozmezí 2 000 až 10 000 mrtvých. Obdobné rozložení ztrát odpovídá koloniálním válkám (Al-Sayyid Marsot 2007: 87-88; Newsinger 2007: 68). O den později obsadil sir Wolseley Káhiru. Dne 15. září se plukovník °Urábí vzdal společně s Talbou pašou °Ismetem a al-Bárúdím pašou. Plukovník °Urábí byl zprvu odsouzen k trestu smrti, ale následně byl omilostněn a poslán do vyhnanství na Cejlon. °Urábího stoupenci byli rovněž exilováni. Nový chedív °Abbás Hilmí II. (1892-1914) povolil °Urábímu návrat do Egypta v roce 1901, kde o deset let později zemřel (Bareš - Veselý - Gombár 2009: 457-460; Pinfari 2012: 93).

2.3 Odlišný pohled na povstání, chování aktérů, osobnosti

Velká Británie a Francie v kontrole Egypta učinily zásadní chybu, kterou bylo znepřátelení si armády v podobě již výše zmíněných omezení. Situaci navíc zhoršil chedív Tawfíq tím, že propouštěl egyptské důstojníky a naopak turko-čerkeské důstojníky ve svých funkcích ponechal. Výsledkem toho bylo, že armáda přešla na stranu opozice a podporovala Poradní poslanceckou sněmovnu. Historik °Urábího povstání Juan Cole trvá na tom, že se armáda „stala klíčovým spojencem civilních revolucionářů, zasahovala v klíčových okamžicích [...] důkazy nepodporují tvrzení, že roky 1881-1882 byly obdobím diktatury stanného

práva“ (Cole podle Singer 2007: 62). Velká Británie často ospravedlňovala právě intervenci vojenskou tyranii egyptské armády.

2.3.1 Přehled faktorů vedoucích k britské intervenci, britské a francouzské zájmy

Určit jednoznačnou nebo jedinou příčinu, která vedla k britské intervenci, není zcela možné, neboť se jednalo o souhrn několika faktorů, kterým byla přikládána různá váha. Jednalo se o faktory ekonomické, politické a ideové. Nejvíce se zdůrazňovala regionální rovnováha moci a finanční zájmy akcionářů Společnosti Suezského průplavu. Dalším faktorem bylo nepochopení a politické intriky na počátku propuknutí krize. Repräsentantem tohoto přístupu „nevhodné politiky“ byl například lord Granville. Mezi další faktory patřila britská zodpovědnost vůči „mužům na místě“ (men on the spot), mezi jejichž podporovatele patřili britský generální konzul (*consul-general*) sir Edward Malet a britský finančník sir Auckland Colvin. Podle některých byl za smrt evropských občanů v době bombardování Alexandrie zodpovědný chedív Tawfíq. Zájmy britských občanů v Egyptě rovněž sehrály svou roli. Jejich zájmy lze shrnout do hesel jako „finance“, „obchod“, „investice“ a „jejich pozice“. Britské noviny a „men on the spot“ postupně přesunuly debatu od egyptského národního hnutí s vysokými morálními základy k tehdy běžnému vnímání blízkovýchodní politiky ovládané nedůvěryhodnými a podvodnými individui a politickými a osobními mstami (Galbraith – Al-Sayyid Marsot 1978: 471-472; Pinfari 2012: 93-94). Poněkud bizarnější, ale stále platným argumentem, může být tvrzení novináře Gabriela Charemese, že evropská kontrola by byla nejlepším prostředkem, jak zachovat egyptské památky před zničením. Odkazoval tak na přestavbu měst, která nebrala ohled na historicky cenné budovy a památky obecně. Charmes dokonce vítal bankrot za chedíva Ismá'íla, neboť podle něj stát, který nedokáže ochránit historické památky, si nezaslouží nezávislost (Reid 1992: 60).

Jednoznačně mezi nejvíce skloňované faktory patřily zájmy kapitalistů a průmyslníků a jak navrhuje Robinskou a Gallagher britsko-

francouzské soupeření. Robinson a Gallagher případně i Platt a Fieldhouse vysvětlovali britskou intervenci jako snahu být o krok před Francií, protože kdyby vstoupila do Egypta, mohla by ovládnout Suezský průplav. Alexander Schölch uznává tento argument za platný pouze do doby, kdy byl francouzský premiér Léon Gambetta u moci, tedy do 31. ledna 1882. Francouzská politika vůči Egyptu se změnila poté, kdy Léona Gambettu vystřídal Charles de Freycinet (Schölch 1976: 773-774). Bezpečnost Suezského průplavu jako ospravedlnění intervence byla nejpřijatelnějším vysvětlením pro Liberální stranu a britskou veřejnost. Bezpečnost průplavu byla racionalizací pro okupaci. Sir Malet poté, kdy se přiklonil na stranu intervence, tvrdil, že při jakémkoli náznaku britské intervence by Egyptané potopili lodě v průplavu (Galbraith – Al-Sayyid Marsot 1978: 472-473).

Jedním z požadavků ^oUrábího bylo navýšení armády na 18 000 mužů, jak povoloval sultánův ferman. Dorovnání početního stavu armády by znamenal buď dodatečný výdaj 280 000 egyptských liber, nebo propuštění evropských zaměstnanců v egyptské vládě, kteří dostávali nepoměrně vyšší platy. Druhým požadavkem byla kontrola nad egyptskými financemi. Tyto události značně znepokojily sira Aucklanda Colvina. Sir Colvin byl od začátku zastáncem intervence. Oproti tomu sir Malet zprvu prosazoval možnost „vedení“ viz kapitola 2.3.2.1 (Galbraith – Al-Sayyid Marsot 1978: 473-474).

Premiér Freycinet se zřekl myšlenky vojenské intervence. Odmítal britsko-francouzskou nebo i samostatně podniknutou intervenci. Rovněž odmítal intervenci ze strany Osmanské říše. Z tohoto důvodu se snažil za každou cenu vyhnout vojenskému zásahu. Oficiální vojenskou intervenci odmítl na půdě francouzského parlamentu 1. června 1882. Rovněž odmítl podpořit britský plán osmanské expedice pod britsko-francouzským vedením, neboť se obával, jaký by měla tato akce následný dopad na Tunisko. Jedinou osmanskou intervencí, kterou by Freycinet uznal, by bylo sesazení Tawfíqa sultánem a jeho nahrazení Halímem pašou, kterého by přijali egyptští politici a vojenští představitelé. Avšak jeho

představa se neshodovala s představami sultána, rakousko-uherských a německých agentů v Káhiře. Freycinet svou představu potvrdil britskému ambasadorovi v Paříži, kdy mu sdělil, že by raději sesadil 20 chedívů, než poslal do Egypta jediného vojáka. Oproti tomu britský premiér Gladstone vyjádřil podporu stávajícímu chedívovi. Chedív byl pouhou loutkou v britských rukách, dokonce mu nebylo dovoleno opustit Káhiru bez souhlasu *Foreign Office* (Schölch 1976: 774- 776).

Další posun ve francouzském postoji je spjat s nepokoji v Alexandrii během června 1882, kdy Freycinet zvážil možnost vyřešit egyptskou otázku dohodou s ^oUrábím. Avšak podle britské vlády nebylo možné dospět k trvalé dohodě bez svržení ^oUrábího a egyptské vlády. Freycinet nepodnikl žádná speciální opatření na ochranu kanálu a neviděl ospravedlnění v bombardování Alexandrie (Schöl 1976: 776).

Za britskou intervenci byli z velké části zodpovědní *men on the spot*. Události 1882 byly krizí duální kontroly, kterou W. Mommsen výstižně popsal jako „zastřená koloniální správa“ (*veiled colonial administration*). Britové finančně vyčerpávali Egypt, neboť Britové tvořili více jak polovinu egyptských věřitelů. O splácení egyptského dluhu se starali generální výběrčí (*collector-general*), to v praxi znamenalo zajištění pravidelných plateb. Podle lorda Cromera britsko-francouzská nóta více zapojila britskou vládu do finančních záležitostí Egypta a vycházela vstříc britským výběrčím. Pokud by finanční potíže vedly k anarchii, tak by dle Cromera byla intervence nevyhnutelnou nezbytností. Pro výběrčí nastali finanční potíže a anarchie, když Egyptané začali mluvit o omezení jejich moci (Al-Sayyid Marsot 2007: 89; Schölch 1976: 776-777).

Závěrečné rozhodnutí o vyslání britského sboru bylo učiněno s vizí zabezpečení průplavu. Mnozí členové britské Sněmovny reprezentantů odporovali myšlence čistě britského sboru a měli odpor k představě, že je intervence podniknuta v zájmu věřitelů. Ke kritikům tehdejší britské politiky patřili především Wilfrid Blunt a Seymour Keay, kteří obvinili britské finančníky, novináře a konzulární představitele z konspirací, které

vyústily v intervenci. V teoretické rovině měli výběřčí jen poradní roli v rámci Rady ministrů. Dohlíželi na finanční administrativu, avšak nedisponovali právem přímého vměšování. Ve skutečnosti se ale stali vládci země v zájmu evropských věřitelů, bankéřů, investorů a obchodníků. Podle nového organického zákona, neměli členové Poradní poslanecké sněmovny právo zasahovat do části rozpočtu, ze které se splácel dluh. I když nový zákon znemožnil egyptským zástupcům plně kontrolovat státní rozpočet, tak články 20 a 38 tohoto zákona znepokojily evropské představitele. Tyto články dávaly Poradní poslanecké sněmovně svrchovanost v otázce uzavírání smluv, kontraktů, veřejných prací, prodeje atd. (Schölch 1976: 778-779).

2.3.2 °Urábího morální zázemí a role britských médií v odstranění jeho vysokého morálního kreditu

2.3.2.1 Role britských médií

Na konci 19. století zatím nelze hovořit o profesionálních novinářích. Ve většině případů plnili roli novinářů úředníci či podnikatelé, tedy osoby, jejichž osobní zájmy by mohly být ohroženy. Například korespondentem *Pall Mall Gazette* byl sám sir Auckland Colvin, který noviny použil k pohrůžkám °Urábímu. Z povahy *Pall Mall Gazette* byly články zaměřené na rizika egyptských akcií či jaký efekt by měl kolaps egyptských dluhopisů. V Egyptě působily i místní agentury jako *Reuter* a *Havas*, které byly z velké části financovány duální kontrolou. Informace britské vládě přinášely tři skupiny osob. První skupinou byli agenti, druhou novináři a třetí byli osoby, které navázali kontakt s egyptskými představiteli a poskytovali alternativní pohled. Zde byla opět důležitá úloha Wilfrida Blunta. Avšak této třetí skupině se nepodařilo vyvrátit víru britské vlády v novinové a konzulární zprávy. I když premiér Gladstone zprvu Bluntovi naslouchal, nakonec dospěl k názoru, že je jednoduší s ním zacházet jako s „potížistou“. Tímto způsobem přišla britská vláda o nezávislý zdroj informací (Schölch 1976: 780).

Se zformováním nové politické síly v září 1881 se mohl systém zastřené duální vlády vypořádat dvěma způsoby. Za prvé ji mohl okamžitě rozdrtit nebo „vést“, tedy začlenit do loutkového režimu. Noviny *Times* se dožadovaly první možnosti – okamžité intervence. Oproti tomu sir Auckland Colvin preferoval možnost „vedení“. V praktické rovině to znamenalo ponechání ĆUrábího ve funkci ministra války, neboť se domníval, že by ho mohl tímto způsobem „vést“. Po britsko-francouzské nótě z ledna 1882 změnil sir Malet postoj k ĆUrábího povstání a stal se společně se sirem Colvinem zastáncem britské intervence (Galbaraithe – Al-sayyid Marsot 1978: 474-475). V zájmu jejího prosazení se začali objevovat směšné příběhy typu „masakr křesťanů“, „vyhoštění všech cizinců“ nebo „vláda slepého barbarismu“. Falešné fámy a přehnané obavy vytvořily prostředí, ve kterém se plány na intervenci mohly uskutečnit. Egyptská situace se na půdě britského parlamentu začala projednávat až v dubnu 1882, neboť do té doby parlament zaměstnávala otázka Irska. Intervence byla zmiňována častěji než možnost vyjednávání. Malet s Colvinem popisovali situaci v Egyptě jako anarchii, kterou jim pomohl prosadit tisk, a vnutit tak jejich představu britské veřejnosti a vládě. I když správa německého generálního konzula popisovala situaci odlišně. Podle něj probíhala správa země bez narušení, dluh byl pravidelně splácen a rozsudky smíšených tribunálů vykonávány bez zbytečného odkladu (Schölch 1976: 780-782).

V březnu 1882 byla přijata dvě rozhodnutí. Prvním bylo opuštění vyjednávání s vládou, která by brzy padla. Druhým rozhodnutím bylo připravit námořní demonstraci síly, aby se urychlil její pád. Ve vzniklé situaci mohl Malet jednat, jak uznal za vhodné. Výsledkem jeho snažení bylo společné ultimátum z 25. května, které požadovalo rezignaci egyptské vlády a vyhnání ĆUrábího. Vláda sice rezignovala, ale ĆUrábí zůstal ve funkci ministra války. Poté sepsali Egyptané petici sultánovi, ve které se dožadovali odvolání Tawfíqa, jehož považovali za politický nástroj Maleta a Colvina. Britská vláda nadále podporovala chedíva. Jak napsali v *Pall Mall Gazette* 1. června 1882 „Opustit ho, by bylo projevem

zrady, které není Anglie schopná“ (Schölch 1976: 784). Otázka bezpečnosti Suezského průplavu nebyla jedním z hlavních témat až do léta roku 1882, kdy noviny a především Gladstone prvně zmínily, že Británie byla zavázána ochraňovat průplav. Dalším důvodem britské intervence se tak stala ochrana kanálu (Schölch 1976: 782-784).

2.3.2.2 °Urábího morální zázemí

V prvních měsících krize čerpala °Urábího reputace jako vůdce národního hnutí ze dvou základů. Prvním z nich byl °Urábího skromný rolnický původ a morální chování, které bylo důkazem autenticity a reputace hnutí usilující za sebeurčení. Druhým z nich bylo, že jejich agenda zakotvená v Programu Vlastenecké strany odpovídala standardním západním potažmo britským politickým myšlenkám. Program Vlastenecké strany byl krátce po svém zveřejnění otištěn v britských novinách *Times* a poté následovaly další zahraniční noviny. Myšlenky Programu Vlastenecké strany lze shrnout následovně. Vlastenecká strana uznávala autoritu osmanského sultána, vyjádřila svou podporu chedivovi, dokud bude vládnout podle práva a spravedlnosti. Přijali evropskou kontrolu jako nutnou pro vyřešení egyptské finanční situace a přijali zodpovědnost za egyptský zahraniční dluh. Považovali současný stav za dočasný a slíbili vykoupit zemi od věřitelů. A především se Vlastenecká strana definovala jako politická nikoliv náboženská. Spolupráce s Wilfredem Bluntem napomohla utvořit dojem umírněného nacionalistického hnutí. Tehdejší vydání *New York Times* označilo °Urábího za symbolického představitele principu sebeurčení a osvobození zotročeného národa. Umírněná a rozumná agenda Vlastenecké strany na začátku roku 1882 zaujímala vysoký morální kredit v britském tisku (Pinfari 2012: 95-96).

Britské noviny vyzdvihovaly °Urábího vysoký morální kredit ještě počátkem roku 1882, avšak jejich postoj se změnil v první polovině roku 1882. Britský tisk sehrál významnou roli v intervenci. Způsob, jakým zobrazoval egyptskou krizi, byl klíčový pro politický proces, který nakonec

vyústil v bombardování Alexandrie a okupaci Egypta. Změněný postoj britských novin zvýraznila skutečnost, že noviny nedisponovaly vlastními korespondenty umístěnými v Egyptě. Výjimku tvořily noviny *Times* a *Pall Mall Gazette*. Podle Wilfreda Blunta byly tyto noviny ovládány Mailetem a Colvinem (Pinfari 2012: 97). V období od ledna do července 1882 se britské noviny zasloužily o to, že plukovník ʿUrábí ztratil v očích Britů svůj vysoký morální kredit. Hlavní útok na jeho osobu byl veden v politické rovině. Noviny zobrazily Egypt upadající do chaosu, a tudíž revoltu jako nežádoucí pro Velkou Británii. Čtenářům byla předložena představa, že politický zmatek zapříčinila krutost vůdců hnutí. Cílem kampaně bylo změnit veřejný pohled na krizi směrem k protiarabským předsudkům. Na začátku roku noviny ʿUrábího vyzdvihovaly, ale v létě už ho označovaly za nejhoršího „orientálního politika“. Tímto způsobem vyprchal ʿUrábího vysoký morální kredit (Pinfari 2012: 97).

2.3.2.3 Degradace osobnosti plukovníka ʿUrábího a odstranění jeho morálního kreditu

Degradace osobnosti plukovníka ʿUrábího proběhla ve třech fázích. V první fázi byl plukovník zobrazen jako mstící se a krvelačný rebel, druhou fází bylo odhalení ʿUrábího „skutečné podoby“ jako vzbouřence proti chedivovi. Třetí fází bylo vyobrazení červnových událostí v Alexandrii jako zkaženosti ʿUrábího a jeho hnutí. V první fázi posloužilo britskému tisku odhalení údajného spiknutí čerkeských důstojníků v dubnu 1882. Reportéři se především zaměřili na vynesení rozsudků, které označili za nepřiměřené a nespravedlivé. Dle nich použijí představitelé hnutí exilování čerkeských důstojníků v Súdánu jako vhodný způsob pro jejich odstranění, jak bylo ukotveno v evropských představách o „orientálním státnictví“ (Pinfari 2012: 97-98). Této představě o „orientálním státnictví“ nahrávala skutečnost, že Muhammad ʿAlí při upevňování své moci poslal mamlúky do exilu do Súdánu. Jako jeden z důvodů expedice do Súdánu ve 20. letech 19. století bylo uváděno odstranění mamlúků (Ferro 2007: 93). Egyptané zapojení v procesu byli

znázornění jako neschopní zaujmout nezainteresovaný postoj a schopni vzbouřit se proti chedívovi výměnou za osobní zisky (Pinfari 2012: 97-99).

Druhou fází bylo odstranění ʿUrábího škrabošky jako morální osoby a ukázat jeho „skutečný charakter“ krátce po odsouzení čerkeských důstojníků. Proces s čerkeskými důstojníky využil sir Malet jako zdroj konfliktu mezi chedívem a ʿUrábím. Sir Malet podpořil chedíva, aby se ohradil proti rozsudkům. Tato situace poskytla siru Maletovi příležitost, která nahrávala intervenci. V telegramu pro Granvilla popsal situaci jako nestabilní a ohrožující bezpečnost Evropanů. Dle něj by pouze britsko-francouzská demonstrace námořní síly podpořila autoritu chedíva (Galbraith – Al-Sayyid Marsot 1978: 477).

Ve druhé fázi se cílem stal ʿUrábího patriotismus, který se snažily noviny narušit. Popisovaly jeho chování jako nevlastenecké, neboť dle nich ʿUrábího lojalita k sultánovi byla větší než k chedívovi. Tisk napadal všechny aspekty jeho osobnosti a politických rozhodnutí. Dále se hlavním námětem novinových článků stala domněnka, že egyptská populace nesnáší ʿUrábího a jejich podpora hnutí a Vlastenecké straně je vynucena násilím. Což bylo považováno za další klasický prvek „orientálního státnictví“, který použily k podkopání ʿUrábího vlasteneckého kreditu. V tomto ohledu byly velmi aktivní noviny *Standard*, které jako první medializovaly odhalení spiknutí čerkeských důstojníků. Podle *Standardu* byli lidé v Káhiře nepřátelští vůči ʿUrábímu, ale obávali se svou nespokojenost projevit veřejně kvůli obavám z vojenských represí. Poté, kdy byla sepsána petice za odvolání chedíva Tawfíqa, se v novinách objevilo tvrzení, že ji lidé podepisují z donucení. O Vlastenecké straně se začalo referovat jako o Vlastenecké straně v uvozovkách (Pinfari 2012: 100-102). Dne 1. června se premiér Gladstone vyjádřil směrem k ʿUrábímu následujícím způsobem: „Věřím, že to přichází od sira Edwarda Maleta [...] – tento telegram naznačuje, že je pravděpodobné, že ʿUrábí paša, který kompletně odhodil škrabošku, bude směřovat k sesazení, nebo předstírat

sesazení současného chedíva, a prohlásí Halíma pašu [chedívem]⁴ (Pinfari 2012: 102). Od té doby, kdy Gladstone a Malet použili pojem „škraboška“, se o agendě národního hnutí mluvilo jako o škrabošce (Pinfari 2012: 102).

Třetí fáze měla zobrazit situaci v den nepokojů v Alexandrii dne 11. června 1882 jako zkaženost nacionalistického hnutí. Britský tisk byl aktivnější několik dní po incidentu, kdy se noviny předháněly v tom, kdo znázorní ony události co nejhovorovějším způsobem. Noviny *Standard* označily Egyptany žijící v Alexandrii za příčinu nepokojů. Noviny *Daily News* byly ve své rétorice ostřejší. Alexandrijské nepokoje označily za „masakr“, „zničující pro lidskost“ či „výbuch muslimského fanatismu“ a Evropany za primární cíl útoků. *Daily News* načrtly spojení ^oUrábího a nacionalistů s útoky tvrzením, že se policejní složky chovaly k událostem lhostejně. Během nepokojů v Alexandrii se poprvé na nacionalistické hnutí nahlíželo náboženskou optikou, kdy cílem útoku nebyli jen Britové a Francouzi ale i křesťané obecně. Měsíc po nepokojích noviny psaly převážně o smrti či masakru křesťanů. Na náboženskou rovinu přistoupil ^oUrábí až po nepokojích v Alexandrii, kdy 2. července zaslal dopis premiéru Gladstonovi (viz kapitola 2.3.4). Popisem alexandrijských nepokojů se dokončila degradace plukovníka ^oUrábího a národního hnutí britskými novinami, ze kterého vycházeli britští politici a které mělo dopad na britské potažmo západní mínění o ^oUrábího hnutí (Pinfari 2012:102-105).

2.3.3 Liberální imperialismus premiéra Gladstona a jeho proměna v egyptské otázce

William Gladstone předtím než se stal poprvé britským premiérem v roce 1880, odsuzoval politiku svého konzervativního předchůdce Benjamin Disraeliho. Gladstone byl odpůrcem vize velkého impéria,

---

⁴ Sa^oíd Halím paša byl vnukem Muhammada ^oAlího.

odsuzoval anexi Transvaalu, útoku na Zuly, společné kontroly nad Egyptem a invaze do Afghánistánu (Newsinger 2007: 55).

V dubnu 1880 nastoupila liberální vláda premiéra Gladstona. Mezi některými britskými politiky se ozývaly hlasy proti imperiální politice a kontrole Egypta. Mezi nejpozoruhodnější antiimperialisty patřil Wilfrid Scawen Blunt, který byl společně se svojí manželkou, vnučkou básníka lorda Byrona, zastáncem egyptských a arabských nároků. Blunt měl osobní zkušenosti z povstání plukovníka °Urábího a podporoval egyptský odpor proti britské agresi. Blunt byl rovněž autorem antiimperialistické trilogie z let 1907-1912 *Tajná historie anglické okupace Egypta (Secret History of the English Occupation of Egypt)*, *Indie pod Riponem (India Under Ripon)* a *Gordon u Chartúmu (Gordon at Khartoum)*. Blunt se v prosinci 1881 setkal s plukovníkem °Urábím. Společně s Muhammadem °Abduhem (Abdo) a dalšími vytvořili Program Vlastenecké strany Egypta (The Fitzwilliam Museum rok neuveden). Opozice proti britské kontrole nebyla tolik proti zrušení egyptského dluhu, jako spíše proti britskému vlivu v administrativě. Rovněž chtěli ústavní vládu a kontrolu nad částí státního rozpočtu, ze které se nesplácel dluh. Programu Vlastenecké strany Egypta byli liberální politici včetně Gladstona naklonění. Avšak záhy si uvědomili, že ústavní vláda nekoresponduje s ochranou zájmů věřitelů (Newsinger 2007: 62).

V době povstání byl britským generálním konzulem v Káhiře sir Edward Malet. Sir Malet zprvu podporoval opoziční hnutí, neboť se domníval, že ho bude možné kontrolovat. Poté kdy zjistil, že to není možné, stal se zastáncem intervence. Sir Malet vnímal národní hnutí jako velmi nebezpečné, přirovnával ho např. anglické občanské válce v 17. století, případně k americkému boji za nezávislost či k velké francouzské revoluci (Newsinger 2007: 63).

Než se premiér Gladstone uchýlil k použití vojenské síly, pokusil se situaci vyřešit různými způsoby. Jedním z nich byla britsko-francouzská nóta zaslaná 8. ledna 1882, ve které vyjádřili zástupci Británie a Francie

podporu chedívi Tawfíqovi a požadovali, aby chedív rozpustil národní vládu, kterou byl donucen ustanovit. Posledním krokem před intervencí byla demonstrace síly v podobě britsko-francouzské flotily, která připlula k egyptským břehům v květnu 1882. Dosavadní britský postoj změnila násilnost v Alexandrii, které propukly 11. června 1882. Během nepokojů zahynulo na 50 cizinců a další byli zranění. Mezi zraněnými byl i britský konzul sir Charles Cookson. V Británii propukla panika, že by britští občané mohli být napadeni po celém impériu původními obyvateli. Nepokoje v Alexandrii vnímali Britové v náboženské rovině, kdy muslimové napadli křesťany. Navíc měli v čerstvé paměti Velké indické povstání (1857-1859). Z toho důvodu se v liberální vládě začaly ozývat radikální hlasy požadující intervenci. Mezi nejvýznamnější zastávce intervence patřili lord Hartington, John Bright, Joseph Chamberlain a Charles Dilke (Newsinger 2007: 63-65).

Autorem britské politiky vůči Egyptu byl v roce 1882 ministr zahraničních věcí lord Granville. V této době se totiž premiér Gladstone primárně zabýval situací v Irsku, a proto v otázce Egypta spoléhal na úsudek lorda Granvillu. Premiér Gladstone získával informace o egyptském dění z noviny a telegramů od úředníků směřovaných do Foreign Office. Avšak tyto zdroje neposkytovaly dodatečný vhled (Galbraith – Al-Sayyid Marsot 1978: 479).

Někteří vnímali egyptské opevnování pobřeží jako známku agrese, avšak jak poznamenal lord Northbrook, první lord admirality, opevnění pro Brity neznamenal nebezpečí. Na britské ultimátum odpověděli Egyptané pozastavením prací na opevnění. Avšak velitel britské flotily admirál Seymour požadoval, aby se Egyptané opevnění vzdali. Egyptané odmítli, a tak 11. července 1882 propuklo bombardování Alexandrie. Nejednalo se tedy o akt nařízený britskou vládou, ale o rozhodnutí admirála Seymoura. Výsledky bombardování byly jednoznačné. Britská strana utrpěla ztrátu 5 mužů a 28 bylo zraněno. U egyptské strany nejsou konkrétní čísla, ale její ztráta se pohybuje okolo 2000 mrtvých a zraněných dohromady. Většina Alexandrie byla v troskách. Britská strana

přičítala zničené město jako výsledek egyptského rabování. Ve skutečnosti největší škody napáchaly britské dělostřelecké granáty a následný požár (Newsinger 2007: 65-66). Za události v Alexandrii nebyl nikdo potrestán nebo nerezignoval na svoji funkci kromě britského radikála Johna Brita, který rezignoval na protest. Bombardování bylo prezentováno jako ochrana zájmu egyptského lidu (Newsinger 2007: 67). Otázka intervence se projednávala v dolní komoře britského parlamentu. Zastánci invaze ji obhajovali jako svržení vojenské diktatury. Joseph Chamberlain k prvku „osvobození“ přidal finanční prvek, kdy zdůraznil investice do Egypta v hodnotě mezi 20 až 30 000 000 liber. Hlasování o intervenci proběhlo 27. července 1882, kdy 257 poslanců hlasovalo pro a 21 proti, avšak pouze 8 z nich byli liberálové. Hlasováním o intervenci skončilo tažení liberální vlády proti imperialismu. Premiér Gladstone těžil z intervence po politické i finanční stránce, neboť měl v Egyptě značné investice. Ochranu britských investic nevnímal jako ochranu vlastních investic, ale investic jeho třídy (Newsinger 2007: 68).

2.3.4 Dopis plukovníka ʿUrábího britskému premiérovi

Plukovník ʿUrábí nejednal pouze v rámci Egypta, ale i na mezinárodní úrovni, neboť několik dní před bombardováním Alexandrie napsal dopis⁵ britskému ministerskému předsedovi Gladstonovi. Gladstone dopis obdržel až po bombardování a neodpověděl na něj. ʿUrábí v dopise ujišťuje Gladstona, že on ani jeho stoupenci nezapočnou konflikt proti Velké Británii, ale pokud budou napadeni, odpoví patřičným způsobem. Když Velká Británie použije sílu k prosazení svých cílů, tak Egypťané nebudou vázáni žádnou smlouvou, kontraktem či konvencí. Zastaví se splácení dluhu a veškerý majetek Evropanů bude zabaven, zničí se prostředky komunikace a propukne svatá válka v Sýrii, Arábii a Indii. Ke konfliktu dojde od Afriky po Asii, pokud bude Egypt napaden Velkou Británií nebo jejími spojenci. Na druhou stranu Egypt preferuje

---

⁵ Plné znění dopisu je k dispozici v publikaci *Imperialism and Orientalism: a documentary sourcebook*.

lidštější a přátelštější vyřešení konfliktu. Egypt chce mít dobré vztahy s Velkou Británií, ochránit její zájmy, cestu do Indie a být jejím spojencem. Avšak Británie nesmí překročit své pravomoci a neměla by podceňovat vlastenectví egyptského lidu. °Urábí ujistil Gladstona, že jsou odhodláni bojovat a zemřít jako mučedníci pro svou zemi (Carter - Harlow 1999: 147).

2.3.5 Nepokoje v Alexandrii

Nepokoje V Alexandrii patřily mezi jedny z nejvýznamnějších a nejvíce zkoumaných událostí v rámci celého povstání. Z toho důvodu jsou k dispozici i údaje, jakými je časový začátek a konec nepokojů. Nepokoje propukly v sobotu 11. června ve 14:30 a trvaly do 18:00. Bezprostředně po nepokojích se ze strany Evropanů objevila představa, že nepokoje byly předem pečlivě připravenou konspirací. Nepokoje odstartoval konflikt mezi maltskou a arabskou populací, která se rozrostla do formy pomsty vůči Evropanům bez konkrétní etnické příslušnosti. Teprve až okolo 6 hodiny večerní zasáhla armáda vedená guvernérem Alexandrie. Po nepokojích v Alexandrii následovaly nepokoje v Káhiře nebo v Dolním Egyptě ve městě Banha (Cole 1989: 121-123).

Během nepokojů v Alexandrii zahynulo značné množství lidí, po kterém následovalo rabování. Tato událost je velmi dobře zachycena v dobových materiálech popisujících průběh událostí a soudní procesy s rabujícími. Tyto materiály poskytují náhled na složení davu. Většinu tvořili dělníci z tradičních odvětví egyptského průmyslu. Kromě Egyptanů se účastnilo i několik Núbijců a Súdanců. Ženy se násilností a rabování neúčastnily. Mezi účastníky byli rovněž v řádu desítek nižší důstojníci bezpečnostních složek a zaměstnanci administrativy. Celkově lze účastníky nepokojů a následného rabování rozdělit do několika skupin. První nejvýznamnější skupinou byli obchodníci a řemeslníci, kteří měli oproti Evropanům ztížené pracovní podmínky. Druhou skupinu představovala drobná buržoazie zaměstnaná ve státní správě, ve které rovněž Evropané disponovali značným vlivem a vyššími příjmy. Třetí a

zároveň nejmenší skupinu představovali policejní a vojenští důstojníci. (kde jsou dělníci, které zmiňujete výše?) Z toho vyplývá, že nepokoje vyvolala městská populace. „Vůdci“ této pouliční bouře vzešli přímo z davu, nejedlo se o akci hodnostářů. Složení davu a průběh nepokojů neodpovídali tehdejšími britským konspiračním teoriím, např. že nepokoje iniciovali stoupcí ^oUrábího (Cole 1989: 123-127).

Konflikt Egyptanů s Evropany především v oblasti zaměstnání trval přibližně od 40. let 19. století. Ke střetům s Evropany docházelo ve městech od 50. let. K důvodům zmíněným v předchozích kapitolách navíc přibýly aktivity některých Evropanů, které měly za cíl vytlačit nebo zrušit mnohá egyptská povolání. Vliv křesťanů a křesťanství byl v Alexandrii značný. Negativní postoj k Evropanům a křesťanství před vypuknutím nepokojů v Alexandrii posílila rusko-turecká válka z let 1877-1878 známá také jako bulharská osvobozenecská válka, která skončila pro Osmanskou říši prohrou a potupnou mírovou smlouvou ze San Stefana. Navíc rok před vypuknutím nepokojů obsadila Francie Tunisko. V záznamech byla zachycena náboženská rétorika, která sloužila k podnícení davu. Mezi dalšími faktory, které se staly příčinami nepokojů, nalezneme britsko-francouzskou opozici ^oUrábímu, příplutí flotily k Alexandrijskému přístavu v květnu 1882 a snahu chedíva Tawfíqa o odvolání ^oUrábího z vlády. Mnoho Egyptanů vnímalo tyto faktory jako signály zamýšlené evropské okupace Egypta (Cole 1989: 127-128).

2.3.6 Povstání jako sociální mobilizace

Povstáním plukovníka ^oUrábího vyvrcholilo několik desetiletí sociální nespokojenosti, represí a diskriminací ze strany vládnoucí turko-čerkeské elity na úkor rodilých Egyptanů. K nespokojenosti obyvatelstva přispěla velkou měrou i samotná postava chedíva Tawfíqa, který se nakonec podrobil a stranil zahraničním představitelům. Povstání by se nedostalo takové podpory, kdyby se nezformovalo politické vědomí mezi intelektuály. ^oUrábího podporovaly tři skupiny obyvatel a to majitelé pozemků s jejich rolnictvem, intelektuálové a egyptští důstojníci. Jejich

podpora a význam by nenabýly takových rozměrů, kdyby je nepodpořila moderní technologie v podobě tištěných novin, systému silnic a železnic a telegrafního spojení, které udržovaly tyto skupiny v kontaktu (Lyngaas 2011: 1-2).

Noviny cirkulovaly v Egyptě již od začátku 19. století, ale až od 70. let začaly mít vliv na arabské mluvčí. Rozkvět novin nastal za vlády chedíva Ismá'íla, který dokonce poskytoval finanční podporu pro hostující zahraniční noviny. Chedív vítal myšlenku nezávislého tisku, ale na druhou stranu požadoval jeho loajalitu. Novinářská aktivita se soustředila do Alexandrie, která byla díky značnému množství cizinců otevřenější. Publikování činnost prováděli z velké části vzdělaní imigranti především z oblasti dnešní Sýrie. Odhaduje se, že na konci 19. století tvořili polovinu novin publikovaných v Alexandrii Syřané. Jedním z nich byl Adíb Isháq, který chtěl prostřednictvím novin představit myšlenky liberalismu v politice a vyjadřování. Isháq a jeho noviny *Misr al-Qáhira* patřil mezi významné hlasy v oblasti politiky. V roce 1879 publikoval článek, ve kterém se domáhal obnovení dolní komory parlamentu. Za svůj článek byl ze země deportován. Do Egypta se vrátil v roce 1881. Za jednu z nejvýznamnějších osobností z intelektuálního kruhu se považuje Džamál ad-Dín al-Afghání. Al-Afgháního přínos spočíval především v probuzení politického vědomí, v přednáškách, zajišťování novinářských licencí pro novináře a inspirování protestů proti vlivu Istanbulu a evropských mocností (Bareš – Veselý – Gombár 2009: 454). Dalšími osobnostmi byli např. Ja'qúb Šannú^c, který založil satirické *Abú Nazzára Zarqá' (Muž s modrými brýlemi)*, ^cAbdulláh an-Nadím, který přispěl k přesunu od literární k politické žurnalistice a poskytl svůj deník *Tulák* jako platformu pro ^cUrábího stoupence, poté kdy ho přesunul z Alexandrie do Káhiry. an-Nadím rovněž pomáhal šířit petici na odvolání vlády Rijáda paši. An-Nadím a Šannú^c byli rodilými Egyptyany (Lyngaas 2011: 3-5).

Britští představitelé tlačili na chedíva, aby omezil noviny podporující ^cUrábího. Tyto noviny se setkávaly s cenzurou, která byla omezovaná

prostřednictvím Muhammada °Abduha, jenž pracoval v oddělení zabývající se publikováním. (Lyngaas 2011: 5-8)

3 DŮSLEDEK A DOPADY °URÁBÍHO POVSTÁNÍ

3.1 Dopad na domácí scénu

Politický systém Egypta bezprostředně po potlačení °Urábího povstání doznal minimálních změn. Egypt nadále zůstal součástí Osmanské říše, ale nově ho okupovala Velká Británie, která kontrolovala politický život Egypta obdobným způsobem jako před intervencí. Britský vliv po povstání je označován jako zastřený protektorát (*Veiled Protectorate*). Britové se stali faktickými vládci Egypta a byli zodpovědní pouze britské vládě (Al-Sayyid Marsot 2007: 89). Chedív Tawfíq zůstal formálně vládcem Egypta.

Chedíva Tawfíqa nahradil roku 1892 chedív °Abbás II. Hilmí (1892-1914), který amnestoval účastníky povstání. S osobou chedíva °Abbáse II. Hilmího je spojeno období intenzivnějšího egyptského odporu proti Britům. Ve státní správě setrvali úředníci z doby chedíva Ismá°íla. Britští správci nově v administrativě podporovali Armény, Kopty, Syřany a absolventy britských univerzit. Jak dokládá statistika z roku 1905, tak 42% všech vyšších úřednických postů zastávali Britové, následování Armény a Syřany s 30%, Egyptané tvořili zbylých 28%. Organický zákon z roku 1883 zrušil Poradní poslaneckou sněmovnu a nahradil ji dvoukomorovým parlamentem. Dolní komorou parlamentu se stalo Generální shromáždění a horní komorou Zákonodárná rada. Obě komory parlamentu nedisponovaly zákonodárnou iniciativou. V září 1882 Britové jednostranně ukončili duální kontrolu a nahradili ji britským radcem. O rok později vznikly domorodé soudy. Systém kapitulací a smíšených soudů zůstal v platnosti včetně tributu odváděného osmanskému sultánovi. Dobytím Súdánu viz kapitola 3.2.5 se Egypt opět podílel na správě Súdánu, kterou sdílel s Velkou Británií. Neboť roku 1899 vzniklo anglo-egyptské kondominium nad Súdánem (Bareš – Veselý – Gombár 2009: 465,467, Daly 1998: 241-242).

Nejvyšším britským představitelem v Egyptě byl britský generální konzul (*Consul-General*). V době °Urábího povstání tuto funkci zastával

již zmiňovaný sir Edward Malet, kterého v roce 1883 vystřídal sir Evelyn Baring, pozdější lord Cromer. Hlavním zájmem sira Baringa bylo zajistit ekonomický a politicky stabilní Egypt, který bude schopen splácet zahraniční půjčky. K ministerstvům byli přiděleni britští poradci, podle jejichž doporučení se měli ministři řídit. Britský dohled se zpřísnil za lorda Cromera. Britové kromě administrativy ovládali i armádu. Reformou egyptské armády pod britskými důstojníky byl v prosinci 1882 pověřen sir Evelyn Wood. Vrchním velitelem armády neboli sirdárem byl britský důstojník. V této době byla funkce sirdára spojena s funkcí generálního guvernéra Súdánu. V armádě sloužilo na několik desítek britských důstojníků. Dohodou z 1. října 1906 bylo egyptské území rozšířené o část Sinajského poloostrova, která byla vyňata z osmanské syrské provincie. Důvodem tohoto kroku byla obava Britů ze sílícího německého vlivu na sultánově dvoře (Bareš – Veselý – Gombár 2009: 465-466; Daly 1998: 240-241).

Další oblastí, která doznala změny, bylo hospodářství. Měnová reforma z roku 1885 zavedla nově egyptskou libru. Konvencí podepsanou v Londýně v témže roce se Británie zavázala vyrovnat egyptský rozpočet do 3 let, jinak bude rozpočet spravován mezinárodní komisí. Konvence z roku 1885 byla novelizací zákona o likvidaci egyptského dluhu z roku 1880 (Marlowe 1965: 161-162). Britským správcům se tříletý termín podařilo dodržet prostřednictvím drastických škrtů. Britové podporovali investice do zemědělské produkce, ze které se splácel egyptský dluh. Rozšířila se obdělávaná plocha a zvýšila výtěžnost půdy. Obdobně jako v Súdánu se hlavní pěstovanou komoditou stala finančně výnosná bavlna. Nároky na zvýšení produkce bavlny vedly k omezení pěstování jiných druhů plodin například cukrové třtiny a obilí, Egypt tak musel začít dovážet některé základní plodiny. Pozitivním krokem bylo zrušení nucených prací. Pro průmysl a řemeslnou výrobu byl určen menší objem investic. Toto odvětví se rovněž potýkalo s nedostatkem základních surovin. Egyptu se podařilo udržet aktivní platební bilanci. Konec 19. století přinesl rozvoj bankovního sektoru, kdy v roce 1898 vznikla Národní

banka Egypta ako emisní banka. O pět let později byla v Káhiře otevřena burza cenných papírů. Velká egyptská města prošla modernizací, která se nejvíce pochopitelně dotkla Káhiry a Alexandrie, jež byla značně zdevastovaná po červencovém bombardování (Bareš – Veselý – Gombár 2009: 467-470).

Národní hnutí bylo po povstání přibližně na 10 let potlačeno. Hlavní představitelé povstání tedy plukovník ʿUrábí, Hilmí a al-Bárúdí byli v exilu. Hlavní osobností tohoto období se stal ʿAbdalláh an-Nadím. Národní hnutí oživila na konci 19. století „starší garda“ nacionalistů. V rámci národního hnutí se vyprofilovaly dva proudy, a to islámští reformisté a emigranti především ze Sýrie. S počátkem 20. století se na egyptské politické scéně objevily nové politické strany. K Vlastenecké straně přibyla Strana konstituční reformy a Národní strana. V tomto období byly položeny základy modernímu egyptskému politickému povědomí (Bareš – Veselý – Gombár 2009: 471-475; Daly 1998: 241).

3.2 Mezinárodní klima

3.2.1 Britský postoj, vize lorda Salisburyho

3.2.1.1 Před okupací

Lord Salisbury⁶ se stal ministrem zahraničí roku 1878. Jeho cílem bylo udržet Egypt neutrální. Dle něj se toho dalo dosáhnout pouze, pokud byla Velká Británie nejsilnější mocností v oblasti. Lord Salisbury spatřoval ve vztahu Egypta a Osmanské říše jedno pozitivum, kterým byla možnost sesadit chedíva. Británie by tak prostřednictvím dobrých vztahů s Osmanskou říší mohla nepřímou kontrolou Egypt. Snahou lorda Salisburyho bylo zabránit Egyptu, aby se nepropadl do stavu chaosu a anarchie, neboť by tento stav vyvolal zahraniční intervenci. Lord Salisbury

---

⁶ Lord Salisbury zastával během své politické kariéry několikrát funkci ministra zahraničních věcí a premiéra. Ministrem zahraničních věcí byl v letech 1878-1880, 1885-1886, 1887-1892 a 1865-1900 a ministerským předsedou byl v letech 1885-1886, 1886-1892 a 1895-1902.

si představoval, že by mezinárodní kontrola Egypta měla být prováděna formou inspekcí nikoliv formou přímého vlivu. Podle něj udělala Gladstonova vláda chybu, když podcenila sílu muslimského sentimentu. Neboť konference v Konstantinopoli v době, kdy proběhlo bombardování Alexandrie, mohla být vnímána jako křesťansko-muslimský konflikt (Wang 1996: 143-149).

3.2.1.2 Po okupaci

Postoj Velké Británie k Egyptu lze snadno ilustrovat podle citátu lorda Salisburyho: „Anglie má speciální pouto s Egyptem, protože je to jeho hlavní cesta k východním državám“ (Salisbury dle Wang 1996: 140). Britská vláda přikládala Egyptu význam především v souvislosti s východoasijskými državami a zejména cestou do Indie. Avšak tento význam byl někdy přeceňován, neboť ztrátou Egypta by se Britům cesta do Indie okolo mysu Dobré naděje prodloužila maximálně o tři týdny (Galbraith – Al-Sayyid Marsot 1989: 472).

Britská intervence poškodila prestiž osmanského sultána a podcenila cítění muslimů. Situaci zhoršila skutečnost, že Britové prakticky zničili celou egyptskou armádu, převzali kontrolu nad egyptskou vládou, a značně tím poškodili autoritu chedíva nad jeho poddanými. Ačkoliv si lord Salisbury uvědomoval, že vojenská intervence nebyla ospravedlnitelná, nepovažoval okamžité stažení z Egypta za bezprostřední akci, která by měla po intervenci následovat. I když odsoudil britskou vojenskou akci, tak se snažil najít důvod ospravedlnění britské přítomnosti. Jedním z hesel, kterými ospravedlňoval britskou přítomnost, bylo „vládnout a obnovit“. Heslo „vládnout a obnovit“ znamenalo, že dokud budou Britové okupovat Egypt, měli by mu vládnout. Přesvědčení o britské morální zodpovědnosti za obnovu země sloužilo k ospravedlnění britské přítomnosti (Wang 1996: 150).

Lord Salisbury odmítl stanovit přesné datum stažení britských jednotek z Egypta, neboť se domníval, že by konkrétní datum ohrozilo britskou snahu o obnovení pořádku prosperity. Přítomnost britských

jednotek měla být dočasná a měla by skončit po dosažení předsevzatých cílů – prosperující a soběstačný Egypt, a ne po konkrétním datu bez toho aniž by byla daná práce dokončena. Otázka stažení britských jednotek byla opět nastolena na konci 80. let, kdy se ekonomická situace Egypta zlepšila. Prosperující Egypt nesloužil jako důvod pro britské stažení, ale jako důkaz nezbytnosti pokračující britské přítomnosti. Lord Salisbury se nedomníval, že britská okupace byla podmínkou pro britský vliv v zemi (Wang 1996: 151-152).

Okupace Egypta představovala pro Británii zátěž, jak v době míru, tak především v případě války. Lord Salisbury nepřemýšlel o anexi Egypta, o stálé okupaci ani o tom, že by z něj učinil „druhou Indii“. Okupace Egypta byla jediným prostředkem, jak si udržet vliv v zemi, poté kdy sultán odmítl ratifikovat konvenci z roku 1887. Lord Salisbury se obával, že když situaci se sultánem nevyřeší, tak by Egypt pravděpodobně hledal jiného protektora, kterým by s největší pravděpodobností byla Francie. Lord Salisbury často zdůrazňoval, že pokračování britské přítomnosti bylo základem pro oživení země. Kromě vnějšího vlivu tlačili na Velkou Británii britští investoři, obchodníci, rezidenti a zaměstnanci administrativy pracující v Egyptě, kteří se dovolávali ochrany. Všechny tyto faktory přiměly lorda Salisbury k vyslání mise sira Wolffa do Konstantinopole (Wang 1996: 152-154).

Lord Salisbury se snažil najít způsob, jehož prostřednictvím by se skloubila britská přítomnost s islámským cítěním a zároveň by zůstala zachována britská převaha. Po misi sira Wolffa byla navržena první britsko-osmanská konvence v roce 1885, která měla legitimizovat britskou přítomnost v Egyptě jako dočasnou ale časově nevymezenou. Británie by se stáhla, poté kdy by egyptská správa dobře fungovala a zajistila se bezpečná hranice se Súdánem, kde doznívalo Mahdího povstání a rodil se mahdistický stát (Marlowe 1965: 163). Druhá britsko-osmanská konvence byla sepsána v roce 1887. Za britskou stranu ji opět vyjednal sir Wolff. Tato konvence stanovovala tříletý horizont pro stažení britských jednotek a zároveň dávala Velké Británii možnost znovu v Egyptě

intervenovat, kdyby byla ohrožena funkčnost správy. Jejím podepsání zamezila francouzská a potažmo ruská přítomnost viz kapitola 3.2.2. Jedním z možných důvodů neúspěchu britského vyjednávání mohla být skutečnost, že lord Salisbury věnoval více pozornosti Portě než egyptskému chedivovi. Avšak pro lorda Salisburyho byla spolupráce se sultánem klíčová k znovu zavedení pořádku v Egyptě pod britským vlivem. Proto pro něj bylo důležité vykonávat britskou politiku v Egyptě s mandátem od sultána (Wang 1996: 154-156). Alfou a omegou pro lorda Salisburyho bylo zajištění výkonné egyptské vlády bez zahraničního vlivu. S podepsáním konvence by začalo postupné stahování britských jednotek nejprve do Alexandrie a poté z Egypta. Lord Salisbury se mylně domníval, že by přesunem jednotek na Kypr nebo Maltu mohl z povzdálí dohlížet na Egypt, aniž by urazil muslimskou populaci. Avšak jednání o konvenci selhala. I přes to lord Salisbury zamýšlel získat sultánův souhlas s umístěním osmanských detašovaných jednotek v Alexandrii a Káhiře po dobu britské okupace (Wang 1996: 156-159). Na francouzské námitky ohledně umístění osmanských jednotek v Egyptě reagoval Salisbury tvrzením, že pořádek v muslimské zemi mnohem lépe zabezpečí muslimské než křesťanské jednotky. Dále se Salisbury domníval, že umístěním osmanských jednotek v Suákinu se posílí politická a náboženská prestiž sultána, která utrpěla britskou invazí do Egypta. Tím, že Velká Británie projednávala otázku Egypta přímo s Osmanskou říší, se jí z ní podařilo udělat otázku britsko-osmanskou a nikoliv mezinárodní.

Osmanská říše se pokusila otevřít jednání o Egyptě v letech 1891 a 1896. Avšak v této době se lord Salisbury rozhodl odstranit z Egypta osmanský vliv, jak dokládá část jeho korespondence se Sandersonem: „Egypt je sporně tvrdý oříšek na rozlousknutí. [...] Je to součást velkého problému současné diplomacie – jak vyloučit Turky z jakékoliv typu moci v provinciích tureckého impéria, zatímco usilovně udržet jeho nezávislost a integritu“ (Salisbury dle Wang 1996: 160). Salisbury se domníval, že Osmané byli horší než evropští věřitelé a že osmanští zaměstnanci byli provokací egyptské byrokracii (Wag 1996: 162). Lord Salisbury si oproti

Gladstonovi nebo siru Baringovi povšimli potenciálu egyptského nacionalismu, který by se mohl využít proti Osmanské říši. Tato strategie by byla efektivnější se zapojením Francie, která zastávala vizi nezávislého Egypta. Jak napsal Salisbury Fordovi: „Pokud se bude Egypt zlepšovat tak rychle jako doposud [...] přijde čas, kdy bude trvat na osvobození od Turecka, nebo Anglie, nebo někoho jiného“ (Salisbury dle Wang 1996: 162). I přes tento postoj nepodporoval seberealizaci egyptského národního vědomí. Lord Salisbury zredukoval počet britských zaměstnanců a zahraničních agentů kvůli mínění Egyptanů a bilanci egyptských financí. Salisbury se domníval, že britská správa byla úspěšná (Wang 1996: 163-164).

3.2.2 Francouzský postoj

Francie se od povstání plukovníka ^oUrábího distancovala, veškerá aktivita byla podniknuta britskou stranou. Po potlačení povstání zajímala Francii otázka Suezského průplavu a rozšíření jeho splavnosti. Na schůzce v lednu 1883 dospěla Francie a Velká Británie ke dvěma návrhům. Prvním bylo postavit druhý kanál a druhým návrhem bylo rozšíření stávajícího průplavu. Rozhodnutí bylo ponecháno na komisi inženýrů (Ragatz 1922: 122).

Druhou oblastí francouzského zájmu byl Súdán. Po roce 1882 respektive 1884 přijala francouzská vláda politiku rázné opozice britskému vlivu. Francie mohla britské pozice ohrozit dvěma způsoby a to prostřednictvím Pokladny egyptského veřejného dluhu a odmítnutím změn v rámci kapitulací. Egyptské zadlužení se po ^oUrábího a Mahdího povstání zvýšilo. Britská strana se obávala dalšího bankrotu, a proto lord Granville navrhl svolání konference na toto téma. Francie na to reagoval prohlášením, ve kterém odmítla obnovení duální kontroly, a ujistila Velkou Británii, že bez jejího svolení nepustí do Egypta své jednotky. Na oplátku Francie chtěla znát datum britského stažení z Egypta. Lord Granville stanovil předběžné datum stažení na začátek roku 1888 (Ragatz 1922: 125).

Dne 28. července 1884 začala v Londýně konference navržená lordem Granvillem. Francouzští zástupci na konferenci přijeli s rozhodnutím zabránit finanční změně v Egyptě a britské administrativě. Francouzští představitelé odmítali snížení úrokové sazby. Na konferenci se nedospělo k dohodě. Lord Northbrook, který byl do Egypta poslán, aby radil egyptské vládě v oblasti financí, navrhl řešení, které přijala *British Foreign Office* a následně i egyptská vláda. Proti návrhu lorda Northbrooka se zvedla opozice vedená Francií. Francie a Německo si poté zajistily místa v komisi Pokladny egyptského veřejného dluhu. Podle opozice byl britský návrh porušením mezinárodní smlouvy. Francie využívala Zákon o likvidaci dluhu jako nástroj, kterým mohla útočit na britské pozice. Lord Northbrook po návratu do vlasti navrhl půjčku pro Egypt, kterou *French Foreign Office* odmítla (Ragatz 1922: 125-126).

Skupina francouzských obchodníků začala vydávat noviny nazvané *Bosphore Égyptien*, které byly publikovány v Káhiře a ve svých člancích napadaly britskou a egyptskou vládu. Vydavatelství novin bylo obsazeno a publikování novin pozastaveno v dubnu 1885. Editor novin se obrátil na smíšené soudy (*mix tribunals*) a zažaloval egyptský stát. Ve své žalobě uspěl a publikování *Bosphore Égyptien* bylo obnoveno (Ragatz 1922: 127).

Otázka Suezského průplavu se řešila na další konferenci, na které se střetly protichůdné názory Velké Británie a Francie. Britští zástupci sir Julian Pauncefote a sir Charles Rivers Wilson navrhli, aby dohled a zajištění volného průplavu Suezským kanálem bylo v kompetenci Egypta. Oproti tomu francouzští představitelé M. Billot a M. Camille Berrére navrhovali vytvoření mezinárodní komise, která by dohlížela na provoz v Suezském průplavu. Francouzský návrh podporovali všichni kromě britských a italských zástupců. V době jednání o statusu Suezského průplavu došlo ke změně britské vlády. Premiéra Gladstona nahradil lord Salisbury. Británie se rozhodla jednat unilaterálně, a proto vyslala do Osmanské říše misi sira Henryho Drummona Wolffa. Ke vzájemné dohodě dospěli 22. května 1887. Konvence učinila Suezský průplav

mezinárodním a britské jednotky se měly z Egypta stáhnout v příhodný čas. Konvence dále určila, že v případě ohrožení bezpečnosti nebo když chedív odmítne dodržovat mezinárodní závazky nebo se bude chtít odtrhnout od Osmanské říše, mohou britské a osmanské spojené síly okupovat Egypt. V případě neschopnosti Osmanské říše podílet se na okupaci, disponovala Velká Británie právem podniknout patřičné kroky samostatně. Při procesu ratifikace konvence došlo ke konfliktu. Proti ratifikaci konvence protestovalo Rusko a Francie. Sultán se obával, že by se Francie mohla angažovat v Syropalestině a Rusko v Arménii, a proto váhal s podpisem konvence. I přes tento konflikt byla konvence podepsána v Konstantinopoli dne 29. října 1888 zástupci Velké Británie, Německa, Rakousko-Uherska, Španělska, Francie, Itálie, Nizozemí, Ruska a Osmanské říše. Suezský průplav se tak stal otevřeným pro všechny lodě v době míru i války (Ragatz 1922: 129-130).

3.2.3 Postoj Německa

V postoji Německa k Egyptu nalezneme dvě fáze, první byla spojena se sjednocením Německa a druhá s uzavřením srdečné dohody (*Entente Cordiale*) mezi Velkou Británií a Francií roku 1904. Německá politika byla zaměřena na využívání rozporů mezi Velkou Británií, Francií a Ruskem. V severní Africe podporovala imperiální ambice Francie a Británie v Egyptě a východním Středomoří. V době národního hnutí neprojevovalo Německo žádné sympatie. Tuto situaci se snažil zvrátit Mustafá Kámil. Toho chtěl dosáhnout prostřednictvím novinových kampaní v Německu a jednáním mezi egyptskou národní delegací (*Egyptian nationalist delegation*) a německou vládou. Mustafá Kámil dokonce navrhl chedívovi ^cAbbásovi Hilmímu II., aby roku 1896 pozval císařskou rodinu do Egypta. Domníval se, že návštěva Egypta by změnila názor císaře. Mustafá Kámil navštívil Berlín dvakrát během roku 1897. Během první návštěvy vydal prohlášení ohledně „egyptské otázky“ a domáhal se podpory ze strany německého parlamentu, ale jeho žádost nebyla vyslyšena. Německo tehdy nebylo připraveno jednat proti britským zájmům. Změna nastala s koncem 19. století, kdy Velká Británie přijala

politiku „obkličování Německa“ (encircling Germany). Německo se postavilo proti britsko-francouzské srdečné dohodě z dubna 1904. Velká Británie přislíbila Německu příznivé podmínky pro obchodování s Egyptem, pokud nebude vystupovat proti britské přítomnosti v Egyptě. Postoj Německa k Egyptu se změnil s uzavřením Srdečné dohody. V roce 1905 pozval baron Oppenheim Mustafá Kámila do Berlína. Baron Oppenheim neopomněl při každé příležitosti zmínit, že evropské mocnosti jsou zaměřené proti islámu a že Německo je jediný „přítel“ Osmanské říše a tudíž i Egypta. Německé zapojení do egyptské otázky lze datovat od roku 1909, kdy se Německo postavilo proti britským autoritám, které chtěly znovu prosadit novinový zákon z roku 1881 (Hamed 1988: 11-13).

3.2.4 Konference v Berlíně 1884-1885

Francii při kolonizaci Afriky motivovala národní hrdost, kdy se po prohrané prusko-francouzské válce (1870-1871) snažila obnovit „Napoleonův odkaz“. Chtěla ochránit své zájmy v Alžírsku a později i Tunisku, vytvořit pozemní cestu do Súdánu, aby mohla ohrozit britskou přítomnost v Egyptě. V neposlední řadě v 70. letech Francie uvažovala o obnovení vlády nad Egyptem z doby Napoleonovy expedice. Britské zájmy primárně představoval Egypt a Jižní Afrika, sekundárně se k nim přidala ochrana území ležící na toku Nilu (World Model UN 2012: 10-11).

Britskou intervenci lze považovat za jeden z faktorů, který uspíšil evropský závod o „rozdělení Afriky“ (*scramble for Africa*) a přispěl ke konání Berlínské konference konané od listopadu 1884 do února 1885. Cílem konference bylo stanovit pravidla pro kolonizaci Afriky. Kancléř Bismarck svolal konferenci s vidinou, že by mohla posílit imperiální ambice Německa. Konference se účastnily evropské mocnosti, Osmanská říše a Spojené státy americké. Konference přinesla dva významné výsledky. Prvním z nich bylo rozdělení sfér vlivu, ve kterých museli kolonizátoři nejprve vybudovat administrativní a obranou složku před tím, než ji oficiálně nárokovali. Druhým výsledkem byla svoboda plavby africkými vodními cestami. Berlínská konference přispěla k britsko-

francouzskému soupeření v Africe, které vyvrcholilo střetem u Fašody roku 1898 (Gorman 2008: 83).

3.2.5 Otázka Súdánu

Rok 1881 byl pro egyptské dějiny klíčový hned ze dvou důvodů. Za prvé k tomuto roku datujeme počátek ^oUrábího povstání. A za druhé v roce 1881 propuklo v Súdánu, připojeném za vlády Muhammada ^oAlího, rozsáhlé povstání vedené Muhammadem Ahmadem přezdívaným Mahdí. Mahdího povstání bylo univerzálního a náboženského charakteru, jehož cílem byla očista islámu. Povstání nezůstalo založené jen na náboženském principu, ale postupně se do něj zapojily další skupiny obyvatel, kterým nevyhovoval stávající establishment, například. systém egyptské správy, korupce, pronikání britského vlivu nebo britsko-egyptská konvence týkající se zrušení prodeje otroků (1877), neboť jejím prosazováním ztratili obchodníci značnou část zisku (Al-Bashaireh 2011: 365-6). Postup povstalců slavil nečekaný úspěch, kdy dobývali jedno území za druhým. Jejich postup byl o to ohromující, když se s minimálním vybavením úspěšně postavili moderně vybavené armádě umístěné v Súdánu. Vnitropolitická situace v Egyptě znemožnila okamžitou reakci ze strany Egypta a Velká Británie, které na vzniklou situaci odpověděly až v roce 1883. Egypt postupně přišel o většinu súdánského území. Jednu z mála výjimek představoval přístav Suákin, neboť se na jeho ochraně podílely britské jednotky, jejichž cílem bylo zabezpečení přístavů Rudého moře. K evakuaci ze Súdánu se britská vláda rozhodla až po drtivé porážce Williama Hickse⁷ v únoru 1884 (Asher 2006: 9-16). Evakuací egyptské správy z Chartúmu byl pověřen generálmajor Charles Gordon. Generálmajor Gordon se postavil proti britským rozkazům a rozhodl se čelit Mahdího vojsku. Charles Gordon padl při obraně Chartúmu v lednu 1885.

---

⁷ William Hicks neboli Hicks paša byl súdánský generální guvernér od listopadu 1883 do února 1884. Přejato z: The Sudan (<http://www.worldstatesmen.org/Sudan.html>, 20. 11. 2012).

Následně Mahdí založil na dobytém území říši, která existovala až do roku 1898, kdy se britská vláda rozhodla k jejímu odstranění. Britskou vládu k tomuto rozhodnutí přimělo několik klíčových faktorů. Prvním faktorem bylo britské veřejné mínění, které se dožadovalo odplaty za smrt generálmajora Gordona a pád Chartúmu. Druhým a podstatnějším faktorem byla evropská expanze v Africe. Na nové území si činila nárok Itálie, Francie a Německo. S Itálií a Německem uzavřela Velká Británie dohodu, podle které se Itálie a Německo neměly dostat do blízkosti Nilu. Situace s Francií byla vážnější, neboť Francie chtěla propojit své africké državy ležících v linii západ – východ. Tímto úkolem byla pověřena francouzská expedice, která během roku 1893 dospěla až k Fašodě (Kodoku) ležící v Súdánu poblíž Nilu, kde se dočasně usadila. Britové potřebovali zabránit francouzskému postupu směrem na východ, avšak na trase z Egypta do Fašody se nacházel Mahdího stát, který obě strany vzájemně odděloval. Fakticky tento krok znamenal jeho zničení. Konflikt u Fašody se vyřešil diplomaticky. V dohodě z března 1899 se Francie zavázala, že její pronikání směrem na východ se zastaví před povodím Nilu a nepřekročí ho. Třetím faktorem byl egyptský dluh, který se splácel především z egyptské zemědělské produkce, a proto bylo pro Brity nezbytně nutné zabezpečit povodí Nilu, aby předešli případným přerušením každoročních záplav, jež byly nezbytné pro egyptskou zemědělskou produkci (McHenry 1992: 280-305).

V březnu 1896 schválila egyptská vláda britské rozhodnutí napadnout Súdán. Oddíl lorda Kitchenera⁸, který měl za úkol Mahdího říši zničit, byl vyslán ještě během téhož měsíce. Povstalecké síly byly britsko-egyptským sborem rozdraceny roku 1898 v bitvě u Umm Durmánu (McHenry 1992: 285-305; Judd 1999: 121-123).

Jak již bylo zmíněno výše, vody Nilu byly důležité pro egyptskou zemědělskou produkci a tudíž i pro britské věřitele. Po roce 1899

---

⁸ Lord Kitchener již v Súdánu působil, a to v 80. letech. Následně byl od ledna 1899 do prosince 1899 jmenován generálním guvernérem Súdánu. The Sudan (<http://www.worldstatesmen.org/Sudan.html>, 20. 11. 2012).

kontrolovali Britové tok Bílého Nilu. Vody Bílého Nilu byly důležité ze dvou hlavních důvodů. Prvním důvodem byl rozvoj a modernizace zavlažovacího systému, který umožnil pokračovat v monokultuře bavlny zavedené před Mahdího povstáním. Nejznámější oblastí pro pěstování bavlny byla Džazíra, do které směřovalo nejvíce projektů zabývajících se výstavbou zavlažovacího systému. Půda, na níž se pěstovala bavlna, zůstala ve vlastnictví Súdáncům, avšak britská vláda nově například určovala ceny za její pronájem a výši cen pro výkup bavlny (Reid 2011: 168). Ve Velké Británii byl po bavlně stále vysoký zájem. V případě výpadku dovozu bavlny z Egypta, mohli Britové chybějící množství snadno nahradit súdánskou produkcí. Druhým důvodem byly výhodné vyjednávací podmínky s Egyptem, neboť Egypt potřeboval vodu z Nilu, který protékal Súdánem, a Súdán kontrolovala Velká Británie. S tímto bodem je spojena otázka rozvoje vodohospodářství v Súdánu, které by Súdán více osamostatnilo od Egypta, a Británie toho mohla využít k oslabení egyptského nacionalismu (Tvedt 2011).

Posledním krokem k zajištění britských pozic v Súdánu bylo vyhlášení britsko-egyptského kondominia⁹ v roce 1899. Súdán spadal pod suverenitu chedíva a britského panovníka, jejichž vztah byl asymetrický ve prospěch britského panovníka. Smlouva ustanovující britsko-egyptské kondominium podepsali v Káhiře dne 19. ledna 1899 lord Cromer, tehdejší generální konzul, a Butrus Ghálí tehdy působící jako ministr zahraničních věcí. Smlouva určovala pravomoci obou signatářských stran, které byly ve prospěch Velké Británie. Egyptu přiřadila jedno z mála privilegií, kterým byla egyptská vlajka vlající v Suákinu, jinde se musely použít obě vlajky současně. Správou Súdánu byl pověřen generální guvernér Súdánu, kterého jmenoval chedív na základě návrhu britské vlády a odvolat ho mohl chedív pouze se souhlasem britské vlády. Veškerá legislativa vzešlá z egyptské strany

---

⁹ Termín kondominium označuje společnou vládu dvou či více států nad jedním územím.

nemohla být uplatněna vůči Súdánu, dokud ji neschválil generální guvernér Súdánu (Royal Institute of International Affairs 1952: 187-188).¹⁰

---

¹⁰ Royal Institute of International Affairs 1952, s. 187-188.

ZÁVĚR

Diplomová práce ^oUrábího povstání jako počátek egyptského „národního osvobození“ si stanovila několik cílů. Prvním cílem bylo nalezení podhoubí povstání a jeho dopad na společnost. Druhý cíl představoval rozbor několika aspektů povstání, mezi které patřila osobnost plukovníka ^oUrábího, jak ji zachycoval britský tisk, a nepokoje v Alexandrii. Třetí cíl zkoumal proměny britské politiky vůči Egyptu. Čtvrtým cílem byl dopad povstání a následné britské intervence na egyptskou domácí scénu a na mezinárodní politiku včetně postojů významných aktérů.

Prvním cílem bylo nalezení podhoubí, ze kterého mohlo povstání čerpat. Základy egyptskému uvědomění byly položeny za vlády Muhammada ^oAlího a dále je rozvíjely jeho nástupci. Významnými prvky v tomto období bylo zkvalitnění školského systému a možnost Egyptanů navštěvovat specializované školy. Na to navázalo zpřístupnění administrativních a vojenských postů, které do té doby byly vyhrazeny pro turko-čerkeskou elitu. I když Egyptané zastávaly nižší a hůře placené funkce, umožnilo jim to proniknout do všech sfér správy země. Kromě těchto vyšších kruhů se emancipovali i felláhové, kteří se neobávali využívat možnosti peticí. Petice se použily i během povstání. Felláhové si nechávali petice sepsat od městských písařů. Během svých cest do města přicházeli do kontaktu s městskou inteligencí, od které čerpali nové myšlenky. Se vstupem Evropanů do státní správy se změnil etnicko-jazykový princip upřednostňování zaměstnanců na kulturně-majetkové kritérium. Stoupence plukovníka ^oUrábího lze rozdělit do třech kategorií: velkostatkáři, inteligence a armádní důstojníci.

Druhým cílem byl rozbor alexandrijských nepokojů a postavy plukovníka ^oUrábího, jak ji zachytil britský tisk. Z pohledu civilního obyvatelstva patřily červnové události v Alexandrii k nejhorším během celého povstání. Během nepokojů zahynulo přibližně 250 lidí a následné rabování poničilo značnou část města. Podle jedné tehdejší britské

konspirační teorie vyprovokovaly nepokoje °Urábího stoupenci. Avšak při bližším zkoumání složení davu se zjistilo, že hlavní úlohu sehráli dělníci a řemeslníci. Nepokoje propukly spontánně a došlo k vyřizování účtů mezi Egyptany a Evropany. Egyptané byli po celá desetiletí frustrovaní z cizí nadvlády. S přílivem Evropanů navíc přicházeli o zaměstnání, měli ztížené podmínky pro vykonávání své profese a dostávali nižší mzdu. Veškeré křivdy domnělé i nedomnělé se nakumulovaly a jeden incident je poté rozšířil do formy nepokojů.

Požadavky nacionalistů byly shrnuty v Programu nově vzniklé Vlastenecké strany. Program Vlastenecké strany obsahoval moderní liberální prvky, které oslovili představitelé britské vlády. Britská veřejnost a politická scéna sympatizovala s povstáním. Britský tisk utvářel podobu povstání a plukovníka °Urábího pro britskou veřejnost a vládu. V prvních měsících povstání tisk °Urábího a nacionalistické hnutí vyzdvihoval a podporoval. Odkazoval na něj jako na pravého představitelého národního hnutí a osobu s vysokým morálním kreditem, k tomuto vyobrazení mu napomohl jeho prostý původ a kariéra. V první polovině roku 1882 britský tisk změnil rétoriku. Již nepodporoval °Urábího, naopak se ho snažil zdiskreditovat. Dělo se tak ve třech rovinách. První bylo vyobrazení °Urábího jako mstivé osoby. K tomu novinářům posloužilo odhalené údajné spiknutí čerkeských důstojníků. Druhou rovinou bylo odhalení °Urábího skutečné podoby, tedy osoby bojující proti legitimnímu panovníkovi. Britský tisk ukazoval, jak postupně odnímal °Urábího „škrabošku“. Třetí rovinou byla ukázka špatnosti režimu. Noviny k tomu využily červnové nepokoje v Alexandrii, při kterých zemřelo značné množství lidí. Noviny přinášely smyšlené příběhy, různé konspirační teorie a zdůrazňovaly náboženskou rétoriku.

Třetí cíl se zabýval změnou britské politiky vůči Egyptu, který do značné míry korespondoval s vyobrazením plukovníka °Urábího v britském tisku. Liberální britský premiér Gladstone byl odpůrcem velkého impéria a imperiální politiky. Zprvu se snažil vyřešit egyptskou situaci bez použití síly. Jako příklad nevojenského řešení lze použít britsko-

francouzskou nótu z ledna 1882. Hlavní událostí ve změně britského postoje byly nepokoje v Alexandrii a informace a názory zprostředkované sirem Colvinem a sirem Mailetem. Navíc premiéra Gladstona do značné míry ovlivnily události v Irsku, proto se egyptskou otázkou zabýval především ministr zahraničních věcí lord Granville. Při hlasování o intervenci na půdě britského parlamentu se pouze 8 liberálních poslanců vyjádřilo proti, jedná se tedy o značný odklon od původní politiky.

Čtvrtý cíl byl obsáhlejší, neboť zkoumal dopady povstání a následné britské intervence na egyptskou domácí scénu a zároveň na mezinárodní politiku, jejíž součástí byly postoje významných aktérů. Dopad na politickou scénu Egypta nebyl tak velký, jak by se mohlo zprvu očekávat. Egypt nadále zůstal součástí Osmanské říše, avšak novým rysem byla britská okupace země. Fungování politického aparátu doznalo minimálních změn, neboť egyptskou politiku ovládali Britové již od 70. let. Velká Británie zrušila britsko-francouzskou duální kontrolu a nahradila ji funkcí generálního výběrčího, kterou vždy zastával Brit. Nejvyšší britskou autoritou se stal generální konzul, který byl ve skutečnosti největší autoritou v zemi. Obecně lze cíle generálních konzulů shrnout jako snahu zajistit platby věřitelům. Z tohoto důvodu investovali generální konzulové především do zemědělství, kterým se dluh splácel. Nejvýnosnějším produktem byla surová bavlna, jež se na úkor potravinové soběstačnosti stala hlavní obchodovatelnou komoditou. Souběžně s administrativními změnami proběhla reforma armády, která byla podřízena britskému důstojníkovi. Měnová reforma zavedla v Egyptě nové platidlo – egyptskou libru a rozvoj bankovního sektoru. Veškeré projevy národního povědomí a „obrození“ byly po povstání potlačeny. Nacionalistické hnutí se obnovilo až na konci 19. století, po kterém následovalo zakládání nových politických stran.

Dopad na mezinárodní politiku a postoj zahraničních aktérů sleduje aktivity Velké Británie, Francie a Německa, neboť tyto státy patřily mezi nejvýznamnější státy profilující se na Blízkém východě. Osmanské říše již nebyla subjektem mezinárodní politiky nýbrž jejím objektem. Britský

postoj k Egyptu se po roce 1882 nesl ve znamení obhajoby britské intervence a okupace. Británie se snažila okupaci „legalizovat“ vyjednáváním s osmanským sultánem. Velká Británie nedeklarovala, kdy přesně opustí Egypt, pouze zmiňovala, že se z Egypta stáhne po dosažení svého cíle, kterým byl soběstačný a prosperující Egypt. Francouzi se od ^oUrábího povstání distancovali, a tím poskytli Velké Británii dostatečně velký prostor pro vlastní akci. Francie se po roce 1882 zajímala pouze otázka statusu Suezského průplavu, kterou se snažila vyřešit. Francie zastávala vizi mezinárodní komise, která by provoz kontrolovala. Francouzský návrh neprošel a nakonec byl schválen britský návrh, který přidělil průplavu mezinárodní status. Německo se podobně jako Francie od povstání distancovalo. V této době německá politika spočívala v podporování rivality mezi Francií a Velkou Británií. Egyptská otázka začala Německo zajímat až na počátku 20. století. Jedním z důsledků ^oUrábího povstání bylo svolání konference do Berlína v letech 1884-1885, která určila pravidla pro kolonizaci Afriky. Za další důsledek povstání lze považovat opětovné dobytí Súdánu, který se stal britsko-egyptský kondominiem.

SUMMARY

This diploma thesis is focused on the ʿUrabi revolution and subsequent British occupation. Reforms initiated by Viceroy Muhammad ʿAli contributed in later years to emancipation of Egyptians. Muhammad ʿAli's successors encouraged Egyptians in joining into administration and military. However this was slow and painful process which was disturbed by influx of European officials and merchants. Egyptian modernization projects needed foreign loans, which Egypt was not able to repay the loans. Therefore she declared state bankruptcy. European creditor arrived to Egypt and assumed high offices in order to maintain Egypt in repaying loans.

European mainly British and French involvement in Egyptian politics created resistance among some politicians and military officers which were Egyptian origin. Discontented politicians created National Party. They defined their goals in its programme. ʿUrabi revolution lasted one year and was terminated in September 1882 by British Expeditionary Force. British press played key role in discrediting ʿUrabi and in demanding for military intervention. British government authorized intervention in summer. British intervention started British occupation. The British remained main political power in Egypt. The British Consul-General represented the highest authority in the country. British Prime Minister Lord Salisbury tried to achieve Ottoman consent with occupation. France was concerned with the status of the Suez Canal. British intervention was one of the factors which led to Berlin Conference in 1884-1885. Berlin Conference set rules for scramble for Africa.

POUŽITÁ LITERATURA

- Al-Bashaireh, Ali I. (2011). The British of Egypt and its Impact on the Egyptian-Sudanese Unity 1882-1899. *European Journal of Social Sciences* 22(3), s. 363-381.
- Al-Sayyid Marsot, Afaf L. (2007). *A History of Egypt: from the Arab conquest to the present* (Cambridge: Cambridge University Press)
- Asher, Michael (2006). *Khartoum. The Ultimate Imperial Adventure* (London: Penguin Books).
- Bareš, Ladislav – Gombár, Eduard – Veselý, Rudolf (2009). *Dějiny Egypta* (Praha: Lidové noviny).
- Carter, Mia - Harlow, Barbara (1999). *Imperialism and Orientalism: a documentary sourcebook* (Malden/Oxford: Blackwell Publisher).
- Cole, Juan R. I. (1989). Of Crowds and Empires: Afro-Asian Riots and European Expansion, 1857-1882. *Comparative Studies in Society and History* 31 (1), s. 106-133.
- Daly, Martin W. (1998). The British Occupation, 1882-1922. In: Daly, Martin. W. ed., *The Cambridge History of Egypt. vol. 2: Modern Egypt, from 1517 to the end of the Twentieth Century* (Cambridge: Cambridge University Press), s. 239-251.
- Ferro, Marc (2007). *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. -20. Století*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny).
- Galbraith, John S. – Al-Sayyid Marsot, Afaf Lutfi (1978). The British Occupation of Egypt: Another View. *International Journal of Middle East Studies* 9 (4), s. 471-488.
- Gorman, Daniel (2008). Berlin Conference (1884-1885). In: Hodge, Carl Cavangh ed., *Encyclopedia of the Age of Imperialism, 1800–1914* (Westport: Greenwood Press), s. 83.
- Hamed, Raouf A. (1988). Germany and Egyptian Nationalist Movement 1882-1918. *Die Welt des Islams, New Series* 28 (1/4), s. 11-24.

Hunter, Robert F. (2000). State-Society Relations in Nineteenth-Century Egypt: The Years of Transition, 1948-79. *Middle Eastern Studies* 36 (3), 145-159.

Kropáček, Luboš (1998). *Arabsko-český a česko-arabský slovník. 4 500 nejpoužívanějších slov denního tisku, úředních listin a naukové prózy* (Praha: Fortuna).

Lyngaas, Sean (2011). Ahmad Urabi. Delegate of the People Social Mobilization in Egypt on the Eve of Colonial Rule. *Al-Nakhlah* 2011, s. 1-13.

Marlowe, John (1965). *A History of Modern Egypt and Anglo-Egyptian Relations 1800-1956* (Hamden: Archon Books).

McHenry, Robert ed. (1992). *The New Encyclopedia Britannica*. Vol 28, 15. Edice. (Chicago: Encyclopædia Britannica, Inc).

Newsinger, John (2008). Liberal Imperialism and the Occupation of Egypt in 1882. *Race & Class* 49(3), s. 52-75.

Pinfari, Marco (2012). The Unmaking of a Patriot: Anti-Arab Prejudice in the British Attitude towards the Urabi Revolt (1882). *Arab Studies Quarterly* 34 (2), s. 92-108.

Proudman, Mark F. (2008). Gladstone, William Ewart (1809-1898). In: Hodge, Carl Cavanagh ed., *Encyclopedia of the Age of Imperialism, 1800–1914* (Westport: Greenwood Press), s. 272-275.

Ragatz, Lowell J. (1922). *The Question of Egypt in Anglo-French Relations, 1875-1904*. (Edinburgh/Bombay/Sydney: Fletcher Pembroke).

Richmond, J. C. B. (1977). *Egypt 1798-1952. Her Advance towards a Modern Identity* (Sulfolk: Methuen & Co. Ltd.).

Reid, Donald M. (1992). Cultural Imperialism and Nationalism: The Struggle to Define and Control the Heritage of Arab Art in Egypt. *International Journal of Middle East Studies* 24 (1), s. 55-76.

Reid, Donald M. (1998). The °Urabi Revolution and the British Conquest, 1879-1882. In: Daly, Martin. W. ed., *The Cambridge History of Egypt*. vol.

2: *Modern Egypt, from 1517 to the end of the Twentieth Century* (Cambridge: Cambridge University Press), s. 217-238.

Reid, Richard J. (2011). *Dějiny moderní Afriky od roku 1800 po současnost* (Praha: Grada).

Royal Institute of International Affairs (1952). *Great Britain and Egypt 1914-1951* (Oxford: Oxford University Press).

Schölch, Alexander (1976). The 'Men on the Spot' and the English Occupation of Egypt in 1882. *The Historical Journal* 19 (3), s. 773-785.

Wang, Shih-tsung (1996). Lord Salisbury and the Justification of the British Position in Egypt. *EurAmerica* 26 (4), s. 139-171.

Internetové zdroje

The Fitzwilliam Museum. *Wilfrid Scawen Blunt (1840-1922)*. Datum vytvoření neuveden (http://www.fitzmuseum.cam.ac.uk/gallery/hiddenhistories/biographies/bio/adventure/bluntws_biography.html, 24. 4. 2013).

Raafat, Samir (1997). The 19th Century Privatizing of Daira Sanieh. *Egy.com*. July 1997 (<http://www.egy.com/historica/97-07-00.php>, 24. 4. 2013).

Tvedt, Tarje (2011). The Nile and the British Road to Imperialism. *Aljazeera*. 12. 6. 2011 (<http://www.aljazeera.com/programmes/struggleoverthenile/2011/05/201153181349369966.html>, 20. 11. 2012).

The Sudan (<http://www.worldstatesmen.org/Sudan.html>, 20. 11. 2012).

World Model UN (2012). *Berlin Conference, 1884-85* (<http://worldmun.org/upload/BC.pdf>, 10. 4. 2013).